

KRES.

Leposloven in znanstven list.

Leto III.

V Celovec, 1. oktobra 1883.

Štev. 10.

Luteranci.

Historičen roman. Spisal Anton Koder.

(Dalje.)

Šestindvajseto poglavje.

Mir je legel za nekaj časa po zadnjih dogodbah na slovensko deželo, po krivoverstvu zbegano. Nihče si ni upal odslej javno pridigovati za Lutrove ideje. Starim poznanim verskim reformatorjem pa je jela stopati resno gosposka na noge. Gonila jih je navadno črez mejo v nemške provincije. Osobito Kamniški okraj, do sedaj pravo gnezdo krivoverskega strupa, iztrebil je srečno ubegli sodnik Kramar, ki je postopal odslej ostro proti svojim sovražnikom. Zaraditega je izginolo polagoma mnogo oseb, ki so živele prej ob razširjevanji novoverskih idej. Zopet drugi, ki so imeli svoje posestvo, akoravno zanemarjeno, poprijeli so se vsaj videzno kmetovanja in svojega prejšnjega posla.

Konec prve reformacijske dobe uplival je torej jako uspešno na zboljšanje socialnega življenja. Ljudstvo se je tako rekóč po dolgem času oddahnolo od razburjenosti, ktera se mu je prej vsiljevala dan na dan. In to priložnost je veri zvesto ostala katoliška duhovščina porabila za utrjenje omajenih stebrov katoličanstva in za razširjenje svojih trdnjav proti bodočim krivoverskim navalom.

Takovi verski tabori so bili v prvej vrsti samostani. Trkali so torej višji duhovniki na vrata najbolj imenitnih družin in pridigovali za blagor večnega devišstva in pokorščine v samotnem zidovji. In raz prižnice so oznanovali, kakove odpustke in milosti si pridobi tisti, ki pospešuje združeno duhovno življenje.

Naravno je torej, da je hitelo, kakor zgodovina vseh časov spričuje, tudi tú ljudstvo od ene skrajnosti v drugo. Kakor je prej ubogalo svoje zapeljivce, tako se je odpovedovalo sedaj v obilnej meri sladkosti in svobodi svetá ter se zatekalo v mir in zadovoljnost obljubujúče celice

samostanske. Od teh dob datuje tudi še dandanes več potov veliko premoženje in posestvo posameznih samostanov in verskih zadrug.

Soditi nočemo poslednjega raz narodno-gospodarskega stališča, ali raz verskega smemo trditi, da je to nepovoljno in neposredno koristilo in pospeševalo omiko, in po njej se je vzbujal i narodni čut našega ljudstva.

Če so hoteli duhovniki skrbeti za duševni blagor svojih srenj, treba jim je bilo v tekmovalstvo s svojimi rojaki, ki so še celó v prognanstvu ščuvali svoje daljno, zapuščeno ljudstvo, pošiljaje jim slovenske knjige v domovino, najprvo važnih pripomočkov. Tú pa velja izrek: klin s klinom izbijati.

Ako je bilo krivovercem mogoče v tujih nemških deželah spisovati knjige in tiskati je v domačej besedi, zakaj bi to v domovji ne bilo?

Prišel se je torej kakor črez noč duševen boj na komaj ozelenelem versko-literarnem polji slovenskem. Kakor krepi vsako drugo tekmovalstvo moči ter čisti duh in povzdiguje, tako je tudi poslednje rodilo našemu spečemu in od vsega sveta zapuščenemu rodu v kratkem času obilo verskih knjig v njegovem jeziku ter položilo nevédoča temelj poznejšej svetskej literaturi. In eden takih mogočnih tekmecev katoliške duhovščine na Slovenskem bil je Jarnej Knafelj. Ko je živel na Nemškem v prognanstvu, dobival je od ondotnega plemenitaštvá obilo materialne podpore za svoje krivoversko delovanje. Na njegovo čast moramo izreči tu, da v obilnosti živčč ni pozabil svoje daljne domovine in da jej je skušal po svojem prepričanji koristiti pri vsakej priliki. Vzpodbujal je svoje prijatelje v domovji k vztrajnosti in je skušal prepričati, da si morajo prej ali pozneje priboriti popolno zmago.

Pregovor pravi, da se stoprav na tujem učimo domoljubja in da nam kaže daljina domače razmere v nekakej poetiškej svetlobi. Le dobro in lepo vidimo vse ondi, a črnih pik in stvarij, ki nam stavijo nepremagljive zapreke, ne poznamo. Le raz tega stališča moramo soditi Knafljevo požrtvovalnost do svojih rojakov in do domovine, ki mu je rodila malo prijetnih ur ter imela zá-nj samo preganjanje in nevhvaležnost. Neomahljivost v verskem delovanji pa je zajemal Knafelj nedvomljivo v svojej skrivnej ljubezni.

Kdo vé, ali bi se ne bil naveličal svojega Sisyfovega truda, ko bi ne bil preračunil, da mu sije le na tem potu še malo upanja, da se združi enkrat s svojo nepozabljivo Lavro. Poskušal je sicer ubraniti jej vstop v samostan, in pozneje je najel svoje prijatelje, naj jo odpeljejo iz njega, a nepričakovana naključja so uničila njegove naklepe.

V takej situaciji ga je tolažil morda zgled njegovega mojstra Lutra, ki si je našel tudi v samostanskem zidovji lek svojim srčnim ranam. Če je postala nekaj lepá Katrica srečna nevesta, zakaj bi ne

mogla biti to tudi njegova Lavra, o kateri je prepričan, da ga neizmerno ljubi.

Zaradi tega ni mogel in ni hotel pretrgati ljubezenske zveze s sedanjo nuno Mekinjskega samostana. In to je bilo tudi mladej, v prvih mladostnih sanjah v večno ječo vrženej deklici edina tolažba, da se odpró morda še nekaj duri, ki jo peljejo iz nesrečnega zidovja njenemu ženinu v naročje.

A med takim upom in strahom minolo je leto za letom. Gotovo bi se bilo že davno pozabilo Knafljevo ime na Slovenskem, ko bi se ne bili oglašali njegovi prijatelji pri raznih priložnostih tu in tam ter pridigovali in ščuvali ljudi proti duhovnikom in crkvi.

Izmed najbolj glasovitih in najbolj predrznih luterank bila je naša znanka Katarina Stobe. Hudobni ljudje so pač trdili, da deluje bolj iz sovrašstva proti nezvestemu Knaflju, kot iz prepričanja. Njena edina želja je bila, da izpodkoplje vso veljavo njegovo. Drugi so hoteli celó vedeti, da ni njena duševnost sem ter tja popolno normalna. Tudi naš znanec kovač Gogala iz Kranja je zopet zoper svojo obljubo popustil za vselej kovačijo ter postal potujoč Lutrov apostol. Pridigoval je vsakemu in povsod, kjer se mu ni bilo bati nasprotne oblasti. Več potov bi se mu bilo slabo godilo, ko bi ga ne bila rešila njegova silovita telesna moč iz sovražnikovih rok. Premagal in razkropil jih je toliko potov, da je postal mythična oseba, o kateri so govorili po vsej deželi in s katero so matere strašile svoje neubogljive otroke in se križale pred njim pobožne ženiice. Gogalova zvesta pribočnika ostala sta tudi pisar Naglič in črevljarsček Kriskar, akoravno sta zá-nj delovala navadno le na svojo rokó in v raznih krajih.

Umevno je torej, da ni mogla gosposka v takih okoliščinah opustiti preganjanja proti krivovercem. Slab uspeh in nepopisljiva predrznost luterancev stiskala jej je le še ostrejši bič v roke. Polnile so se ječe zatoženih in čestokrat po nedolžnem izdanih krivovercev; kajti od ostrosti do krivice je le éna stopinja.

Lepa darila obetana po gosposki zapeljala so marsiktereга, da je ovadil svojega soseda, sorodnika ali prijatelja. Sodbe in preiskavanja ni bilo ne konca ne kraja.

Najbolj uplivna za našo povest o tem času sta pa dva važna dogodka.

Kamniški sodnik Kramar, ki si je za pravo crkev v svojem okraji največje zasluge pridobil, je neko noč nenadoma umrl. Trdili so mnogi, da so mu zastrupili luteraneí vino, s kterimi je névedé v krémi pil.

Drug jako ímeniten dogodek je, da je postala mlada nuna Lavra opatica Mekinjskega samostana zaradi svoje — velike pobožnosti in strogega izpolnovanja samostanskih dolžnostij!

Kaj pa je bil v tedanjem veku opat ali opatica mogočnega in bogatega samostana, vé le oni, ki pozna na tanko svetovno zgodovino onih časov, v katerih so igrali posamezni verski zastopniki večje vloge, kakor prvi državniki.

Verjetno je, da se je ob tej priliki zopet gmotno zboljšal položaj krivovercev Kamniškega okraja, in tudi so se jeli tedaj izpolnovati marsikteri skrivni upi.

Sedemindvajseto poglavje.

„Ich wusste diesen Unordnungen auf keine andere Art vorzubeugen als dadurch, dass ich die Aebtissin in ein anderes Kloster versetzte, wo ich für dieselbe ein eigenes Gemach „stanza“ als ihren immerwährenden Kerker erbauen liess.“

Škof Hren Ljubljanskim stanovom.

Kakor se jamejo zopet zbirati mravlje, ko se je oddaljila hudobna človeška noga, ki jim je poteptala mirno domovje, in znašajo na vse svetovne strani razmetane dele svojega pohištva, tako so se jeli gibati in zbirati krivoverci v Kamniškem okraju po ugodnih zadnjih dogodbah.

Podgorje, njihovo staro mravljišče, oživeło se je kakor črez noč, in samotna Bobkova hiša je dobila prejšnjo čast. Nadaljevali so se ondi nekdanji imenitni zbori, katerim je predsedovala vdova Stobe, Gogala in pisar Naglič. In v enem takem zboru prikazal se je tudi nenadoma kakor skozi zaprta vrata — Knafelj.

Nepopisljivo veselje je zagromelo tedaj ondi. Dvignoli so ga na rame, nosili ga kakor svojega odrešitelja okrog ter pozdravili v njem oznanovaleca nove moči svojih idej. Mož dejanja in železne energije Knafelj pa je skrbel s čudovitim svojim talentom, da niso ostali ti zbori tajni; temveč pogumnejši od nekdanj, potoval je od sela do sela, pridigujóč po cerkvah in na prostem, kjer je le našel ugodna tla za svoje mišljenje.

In ta Knafljeva potovanja so bila podobna neprestanim slavnostim. Njegova oseba je tako rekóč elektrovala rojake in mu pridobivala na stotine prijateljev in somišljenikov. Poslednje je bilo toliko lažje, ker je bil tedanji poveljnik slovenskih dežel, nadvojvoda Ernest, precej toleranten v verskih zadevah in novoizvoljeni Kamniški sodnik oseben Knafljev prijatelj. Naravno je tedaj, da je v takih okoliščinah zopet oživela komaj ugasnena iskra luteranstva na Slovenskem in vzplamtela v zelo mogočen ogenj.

Kdo zna, kako daleč bi bila pozneje prigorela baklja krivoverstva, ko bi je ne bila sem ter tja upihovala zavist posameznikov in sovraštvo v lastnem taborn. Nesloga je uničevalka močij in protivka vsakemu napredku. Kamor se useli ona, zaseje sovraštvo in z njim pogin, pouzročen

po lastnej sili, ki bije v slepoti na desno in levo rane, ktere se največ potov ne zacelijo nikdar več.

Tako je bilo tudi z nenadoma zopet oživiljenim krivoverstvom na Slovenskem. Posvetna oblast si morda pripisuje zaslugo, da ga je ona iztrebila v hudem boji. A poslednje ni resnica. Temveč krivoverstvo je opešalo kakor mogočno drevo, ne po sekiri in viharji, ampak izmolzeno po strupenih, požrešnih rastlinah, ki hočejo zeleneti in cveteti na njegovem deblu, dokler naposled oboje ne zvane in ne strohni.

Znano je, da se je že pred Knafljevim begom jela Katarina Stobe kujati iz ljubosumnosti in maščevanja ter hotela po lastnih načrtih delovati za luteranstvo.

Tudi Gogala in rajnki Goriček sta se čutila žaljena zaradi precejšnje tedanje Knafljeve mlačnosti ter sta ga bila pozvala celó iz Strmola na opravičevanje v Podgorje.

Viharni dogodki v Cerkljah so poravnali to disharmonijo. S toliko večjo silo pa se je zaradi tega vnelo zdajci nasprotje po Knafljevej vrnitvi v domovino; kajti on je odslej javno preziral njihovo pomoč in enako veljavo v verskem poslovanji. Čast in slavo pa je užival neprestano sam, a pozabil je, komu se ima zahvaliti, da ni popolnoma zamrl krivoverski čut med tem, ko je bival on v tujini. Slava rodi ponos in brezozirnost, poslednja pa antipathijo pri sobojevalcih, ki so darovali toliko bridkih ur za drugo ime, ki zdaj žanje, kar so sami sejali.

Razžaljivi čut pravice pa je moč, ki ne izgine in ne miruje prej, dokler ne najde priložnosti, da zataji, če je potreba, tudi svoje lastno prepričanje, da je le nasičeno maščevanje do prejšnjih prijateljev. Da, mi trdimo, da je sovražna strast proti onim, za ktere smo bili pripravljeni darovati zadnjo kapljo svoje krvi, a bili goljufani od njih, večja od one do sovražnikov po principu in naravnem nasprotji.

Resničnost poslednjega mnenja potrjujejo tudi zadnji dogodki pričujoče povesti ter jo zagrinjajo z nekakim tragičnim zagrinjalom.

Največ priložnosti za osebne intrigue med zastopniki luteranstva podajale so razmere Mekinjskega samostana. Ondi je vladala mlada in neizkušena opatica Lavra v precej svobodoljubnem smislu. Povrh so trdili vsi okoličanje, da stara ljubezen ne zarjavi, in da uživa Knafelj lepe ure v svetem samostanskem zidovji, ker je bil pri vsakej priložnosti javno tja vabljen k posvećenim.

Da ni Knafelj zamujal teh pogostih vabil, potrjuje to, da so se čule tožbe katoliških duhovnikov proti takovej svobodomišljenosti Mekinjske opatice, in domača duhovska gosposka je vse poskusila, da bi strahovala opatičino grešno predrznost.

Poslednja je imela namreč po svojem plemenitem rojstvu in redovnej časti toliko prijateljev in somišljenikov, da je bila neobčutljiva

za tako opominjevanje, zatrjujôc, da jej ne more nihcê zabraniti obcêvanja z njenimi prijatelji.

V takej zadregi zaradi mogočne opatice ni si moglo duhovstvo drugače pomagati, kakor da je prosilo papeža samega, naj on napravi red v slovenskih deželah zbeganih po krivoverstvu. Papež Klement je uslišal to prošnjo in pisal lastnoročno pismo nadvojvodi Ernestu, katerega zadnji del se glasi v originalu takó-le:

„Ut cooperetur in amotione Abbatistae Münkendorfensis secularisantis et Luteranismi suspectae, cum ad convivia vocaret luteranos.“

In stoprav ta papeževa prošnja za pomoč posvetne oblasti proti neupogljivemu krivoverstvu je pouzročila, da se je jelo javno in ostro preiskovanje v Mekinjskem samostanu po Ljubljanskem škofu Hrenu.

Zanimiva je ta verska sodba posebno zaradi tega, ker imajo ženske zavisti in intrigue največjo ulogo v njej.

Povabljena je bila namreč za pričo tudi naša znanka Stobejka. Očitati so jej vsi, da se je ponudila sama iz sovraštva do Knaflja in iz zavisti do svoje javne rivalke opatice.

A zatožena ni bila le samostanska opatica Lavra, temveč tudi redovnica mati Ana, njena prijateljica.

Slovesna je bila bajê ta škofova sodba v črno pogrnenêj samostanskej dvorani vpričo vseh redovnic in obilo katoliških duhovnikov od blizu in daleč. Na vzvišenem prostoru ste klečali zatoženki svojim sodnikom nasproti. In ko je bila poklicana najpryo Stobejka, ki je brez dvoma zakrivila to preiskavo, ter je s povzdignenim glasom pripovedovala zgodovino svoje minulosti in sreče, dokler je ni uničila zatoženka s svojimi skrypnimi zvezami, zbledela je opatica, in solza jej je zabliščala v očesu. Njeno gorje pa je prikypelo do vrhunca, ko je izpovedovala potém njena najboljša prijateljica Ana v slabem smislu ter odločno tajila svojo najmanjšo krivdo.

V dolgem govoru je pojasnjevala napósled opatica svojo nemilo osodo. Olepšavala ni svojih pregreškov, le trdila je, ona ni sama kriva, da živi med tem zidovjem, pa da ne smatra sympathije do človeka in mladostnega prijatelja za greh; pohujševanja pa jej nihcê dokazati ne more.

Takovo mišljenje je razburilo sodnike in napravilo splošno senzacijo. Po kratkem posvetovanji sklene sodni zbor, da je odstavljen opatica zaradi grešnih zvez z luteranci, in mati Ana se imenuje zaradi krivic, ki so jej bile storjene po hudobnej zatožbi, za prednico Mekinjskemu samostanu.

Ta historični slučaj osvetljuje dovolj socijalne razmere šestnajstega veka in tedanje življenje po samostanih.

Osemindvajseto poglavje.

Gorje mu bilo je,

Kdor v boji jim dozda je pal v pesti.

Tugomer.

„Nemo propheta in patria“, bil bi lahko vzkliknal Knafelj po zadnjih dogodbah; kajti prepričal se je, da izgublja prijatelja za prijateljem. On, ki je po svojem prepričanju toliko storil v tujini za svojo domovino ter bil vrnovši se domú slovesno sprejet in mnogo let težko pričakovan, moral je zreti, kako mu jemljó nekdanji tovariši čast in ime, kako delajo na lastno roko versko politiko, njemu, svojemu mojstru in učeniku pa mečejo kamenje pod noge. Po zavisti in hudobnem jeziku izgubil je tudi svoj zadnji ideal, ki ga je vnemal toliko let v hudem boji ter mu dajal up v lepšo bodočnost, ko proderó njegove ideje v najmanjšo kočó slovensko. In ta ideal je bila njegova skrivna prijateljica opatica Lavra. A njo so bili po obsodbi premestili v neki oddaljen samostan, ali v kateri, ni vedel nikdo.

Naravno je, da je jel po tako bridkih izkušnjah Knafelj pešati v svojem osodepolnem boji za mladostne ideale. Edini tovariš in prijatelj, ki mu je ostal zvest, bil je črevljareček Kriškar. Z ginljivo udanostjo je bil poslednji združen s svojim mojstrom. Delil je z njim vesele in žalostne ure. Vere ni mogel izgubiti, da premaga napósled njegov učitelj vse zapreke, ki mu protivijo sedaj.

Takova je moč fanatizma. Na podlagi sebičnosti se vzbuja, širi, divja in trpi ter upa in upa do zadnjega izdihljeja, da ne more zaslužno plačilo tu ali ondi izostati. V takih osebnih razmerah sta potovala Knafelj in Kriškar po Slovenskem ter navduševala pridigujóca, kjer je bila priložnost.

Ker pa je dajal Knafelj pogostoma dušek svojemu sovraštvu do prejšnjih prijateljev s tem, da jih je bičal v javnih govorih, svaril pred njimi kot pred volkovi v ovčjej obleki, a samemu sebi pripisoval vrhovno oblast in privilegij v razširjevanji krivoverstva: napovedal jim je osebni boj.

Ker so imeli Gogala, Naglič in drugi tudi svoje stranke med ljudstvom, pripetilo se je nekekrati, da se je vnel med poslušalci hud boj za prednosti in principe nasprotnih mojstrov.

Takov krvav boj se je pričel enkrat v Mostah poleg Mengša. Knafelj si je otel življenje le po naključji, da je utekel v zvonik in se ondi skril v takozvanih slepih linah, a njegovemu spremljevalcu Kriškarju pa so neusmiljeno prerahljali kosti ter mu zaznamovali hrbtišče in kamor je priletela pest in batina.

Naveličal se je napósled Knafelj nehvaležnega boja. Globoko užaljen sklene za vselej zapustiti svojo domovino in se vrniti na Nemško, kjer je bilo tako rodovitno polje za njegove ideje.

Pred odhodom je bil oznanjen njegov zadnji govor v Šmarici, njegovej rojstnej vasi. Svarili so sicer Knaflja njegovi prijatelji, naj opusti javno pridigo; kajti skrivna zarota se bajé snuje proti njemu. Preponosen in prepogumen je bil Knafelj, da bi se bil dal preplašiti po takovej govorici. On, ki je zrl stokrat smrti v lice, naj bi opustil zadnje slovó od domovine zaradi boječnosti?!

Bilo je zvečer pred velikim Šmarnom. Po cesti, ki iz Radomlja v Kamnik vodi, korakala sta, ko se je že mračilo, dva tujca. Starejši grbast rudečebradec moral je še enkrat tako hitro stopati, da ga ni mlajši visokorasteni tovariš za seboj pušéal. Zaraditega je najprej tiho klet, potem pa ko mu je bil popolnoma izginol humor, zgrabil je jezno mladega tovariša za rokav in ga stresel, kakor da bi mu bil s tem hotel njegovo hudobijo poplačati, ter dejal:

„Hudobec naj s tebój hodi, pa ne krščen človek! Svoje grešne noge prestavljaš, kakor da bi te sto biričev preganjalo, in ne pomisliš, da ni vsak s tebój pri istej skledi vzrastel.“

Jezno je pogledal pri teh besedah govornik svojega sopotovalca, pokrivalo je snel in si pot brisal, ki mu je lil po čelu.

„Včasih si tudi ti tako pot ubiral, kakor da bi piskalo za tebój, zdaj te pa kolena bolé, ker si jih luteranstvu v najem dal,“ odgovori nagajivo tovariš ter postoji in grbastega tovariša za ramo potrese, rekóč:

„Ne jezi se in stopinj ne preštevaj! Še nocój bova na medvedje kožo pila in janca boš na drogu vrtil, da se ti bodo usta kar na stezaj rezala od samega veselja. Jutre bode pa po vsej okolici govorica o tebi, kakor o cesarji. Neki te bodo hvalili in dejali: „On ga je izpeljal, nihče drug, to je pravi mož.“ Drugi pa: „Gosenica naj ga obleze tista strupena, povsod je in nikjer. Kar pride in izgine. Do živega mu ni priti kakor ježu. Po noči se prikaže, po dnevu pa v grmovji igle razprostira.“

Potolazile so nekoliko te besede slabovoljnega potovalca. Bralec je že gotovo ugonil, da je prvi nekdanji pisar Naglič, mlajši tovariš pa naš stari znanec Gogala.

Noč se je storila med tem popolno, ko prideta možaka na plano. V tem trenutku se pa tik gozda ob potu, ki raz glavne ceste v Voléji potok vodi, nekaj zabliška, kakor da bi kdo gobo kresal. Kmalu potem se pokaže ogenj pri tleh.

„Ona je, znamenje nama je dala,“ pravi Naglič, kažóč na ono stran, od koder je luč odsevala.

Molcé ubereta potem tovariša pot proti onej strani, in ko se bližata ognju, méni Gogala: „Pazi, da se ne zaljubiš nocój! Izgubljena sva oba, če še povrh meni naredi, kakor je nekda j Knaflju, da je kakor za lastnim nosom vedno za njo tekél.“

Iz takovega govora ju vzdrami moški glas, ki se kakih sto korakov od ognja oddaljen čuje ter vpraša po imenu prisleceev.

Gogala ne odgovori, le tri pote zapored zakašlja. Že to znamenje je bilo dovolj, da nekdo izza debelega hrasta stopi ter prisleca pozdravi rekôč:

„Kje kolovratita tako dolgo? Zamudili smo ga nocój. Že proti večeru je s Kriskarjem v Šmarico odšel in ondi bode prenočil. Mislim, da smolo diši, kakor lisica past.“

Ko pridejo potém vsi trije k ognju v gozdnem zatišji, vstane velika črnolasa ženska, ki je v obližji sedela na deblu. Nató stopi h Gogali ter mu nekaj na uho zašepeče, kar Naglič po njenem čmerikavem obrazu tako razsodi, da ne more biti kaj posebno prida.

Molcé posedejo vsi okoli ognja.

„Ali si spravila torej vse v red, Stobejka?“ vpraša črez nekoliko Gogala žensko poleg sebe.

„Jaz imam že davno vse urejeno. In česar ne morem storiti sama, obljubil si mi ti. Videla sem nocój, da nisi govoril resnice.“

„Nikari me ne pikaj kakor osa! Medú ne dobiš iz mene, rajši svoje prste v Nagličevo grivo utakni. On je zakrivil, da sva se zamudila za pol ure. A pri dnevu bi se itak ne bilo dalo nič prida opraviti.“

Smejal se je orjaški Gogala sedaj, a razjarjena Stobejka je jela obirati boječega in zaljubljenega pisarja Nagliča.

Ko ga je pa dobro oštela, reče Gogala: „Pusti mu še nekaj rudeče brade za seme; če ne, pusti vso tú, kakor zajec dlako v grudnu za grmom. Saj véš, ko bi bilo šlo za tvojo osebo, bil bi kakor medved za medom sém pridirjal; povrh si je že pa tudi nekaj pet za našo stvar obrusil.“

Naznanim ti, da še mi usinili Knafelj. Dovolj ga tepe lastna osoda. Čemu bi se še Nagličevo srce zaradi njega bolesti krčilo?

Razumeti ne morem, kako se more izpremeniti ljubezen, kakoršna je bila tvoja, v zlobno sovraštvo.“

Zbledela je ženska pri teh besedah in je zrla strmé v ugasujoči ogenj, potém pa dejala:

„Prijatelja, vidva ne poznata in ne vesta, kaj je zapuščeno in povrh žaljeno srce, kot je moje.“

Odpustila bi mu, ali da me je javno imenoval sprijeno žensko brez značaja, tega mu ne morem odpustiti. Zaraditega sem vaju povabila sém nocój. Zamudili smo pravo priliko, in zdaj je prepozno.“

Izgovorivši zakrije Stobejka oči in se obrne v stran. Tihota nastane nekaj časa potém. Stoprav, ko se jame Gogali zdehati in prisveti mesec izza visokih smrek na pogorišče, pravi možak, ki je prej za drevesom na straži stal: „Spat nismo prišli v ta lisičji brlog. Zdeha se nam pa tudi lahko v resji, je-li Naglič?“

Ko bi imel jaz kaj govoriti, rekel bi: Ujamimo onega, ki zdražbe dela med nami, in prodajmo ga gosposki ter pijmo enekrat za njegovo grešno glavo!“

Čelo se je zmračilo Gogali pri teh besedah. Gorée oklešček je zgrabil na pogorišči in ga strastno zalučal govorniku v glavo, da so iskre sipale na vse strani, ter dejal:

„Molči lakota! Mislil sem, da so možje moji somišljeniki, a ne babe, ki se umikajo poštenemu boju in mešetarijo za hrbotom!“

Poznali so vsi Gogalo in vedeli, da se ni šaliti z njim, kedar je slabovoljen; tedaj umolknejo. Stobejka pa je vstala nató in rekla glasno:

„Ne sodi me napačno, prijatelj! Le éno željo sem imeia in jo imam še na svetu. Ponižanega hočem videti njega; saj me je plačeval z zaničevanjem in sramoto pred celim svetom. Povabila sem vas sém, da ga dobimo v pest in prisilimo, naj prekliče javno one sramotilne besede ter me prosi odpuščenja. Več nisem hotela.“

Pomoči ne morete in nočete vi, a tedaj vam hočem pokazati jaz, kaj ženska sama premore!“

Dalje ni govorila Stobejka. Odšla je, kakor da bi se ne bilo zgodilo ničesar, v gozd in dalje črez polje proti Šmarici.

„Čudna ženska je to,“ pravi potém Gogala. „Sama si naj poravnata, kar sta zamotala. Sramotno bi bilo, da bi onečastil mož svoje ime zaradi ženske, ki se jej zobje skominjajo po maščevanju!“

(Konec pride.)

Pésni dekličje ljubézni.

21. „Ljubiš me!“ ta cvet se smeje . . .

Ljubljénka,¹ oj roža bela

Tebe v róko bodem vzela —

O ljubézni naj njegovi

Tvoji pričajo cvetovi!

Tiho bodem govorila

In od cveta cvet ločila:

„Ali ljubček moj predragi

Ljubiš me v radósti blagi?“ — — —

„Ljubiš me!“ ta cvet se smeje.

„Ne, oh ne!“ mi drugi deje

Tretji zopet šepetá mi,

Da udan si iz srcá mi! . . .

In sedaj — sedaj poslédnji

Priča o — ljubézni vedni! . . .

Ljubljénka, oj roža mala

Hvala ti, presréčna hvala!

Srce mu ljubáv ogréva

Z lica mu ljubáv odseva —

Da bi pač také veselá

Vedno, vedno mu blestéla! . . .

¹ Ljubljénka — *Chrysanthemum Leucanthemum*, Orakelbume. Tako imenuje pri nas narod to cvetico, in nikdar ne „kresnica“ ali kakor si bodi.

22. Sree to le misli nate . . .

Pa če prav ti roža mala
Méni bi takó dejála,
Da ne ljubi me goreče
Kakor v duevih prejšnje sreče:

Nigdar, nigdar ne verjela
Tebi bi, cvetica bela,
Marveč ná-nj zvestó bi zrla,
Ná-nj bi vid srénó uprla!

In okó njegóvo milo
Zvesto to bi govorilo:
„Sree to le bije zá-te
Sree to le misli ná-te!“

Glej! oj ljúbljenka razevela
Jaz pa bi ljubéce dela:
„Tudi sree, sree móje
Ljubček mili ljubi tvóje!“

23. To, le tó je solnce méni!

Skupaj spet sva danes bila
Zvesto se, gorkó ljubila
A nebó je zrlo naji
V solnčnem blésku in sijáji.

Brez beséde, brezi glasa
Stala pač sva mnogo časa,
Kar beséde niso zmogle —
To veš ti, in jaz in Bog le!

Zrlo solnce je z višine
Črez doline in planine
A svetlóbnó bolj še v móje
Glédalo okó je tvóje!

Bolj svetlóbnó, bolj pokójno
Krasno bolj in milobojno!
Luči zá-me bolj svetlé ni — —
To, le tó je solnce méni! . . .

24. V gozd zeléni bom stopíla . . .

V gozd zeléni bom stopíla
Lehno bom po njem hodila
V mislih pa bo neprestáno
Ljubček mili stal pred mano.

Oj kakó si gozd sámóten
Oj kakó si pač krasóten
Ko polnó svetlóbe zlate
Solnce zrě prijazno ná-te!

Oj kakó pokój si dičen
Oj kakó pač miru sličén
Koji v last sreč mi vzel je
In sě srečo ga odel je!

In kakó ti luč svetlobna
Pač ljubezni si podobna,
Ki kraljúje v duši móji
V nežnem cvetí, v zlatej boji! . . .

25. Z dušo naj se duša druží!

Vrezal je imé presladko
Ljubček mili v skorjo gladko
Móje tudi v njo je vrezal
In lepó ga s svojim zvezal.

Oj da pač v priségi zvezni
Oj da pač srénó v ljubézni
Sreča zlata, sreča mila
Nama bi na veke klíla! . . .

O ne vstajaj z nepokójem
Dvóm pekóci v sri méjem
Pusti mi ljubáv goréčo
Pusti mi življenja srečo!

Saj v nebésih z véčno silo
Pisano takó je bilo:
„Z dušo naj se duša druží,
Sreč glej! sreč naj služi!“

In zató ljubézen lepa
Sree móje s tvójim sklepa —
Svóje vá-nj imé si vrezal
Z mójim si na vek je zvezal! . . .

A. Funtek.

Milko Vogrin.

Noyela. Spisal dr. Stojan.

(Dalje.)

X.

V jutro dne 29. julija istega leta bilo je vse prebivalstvo slavonskega Broda zgodaj po konci. Ob Savinem obrežji gnetila se je ogromna množica ljudi. Vse je radovedno čakalo, kdaj in kako bode prekoračila avstrijska vojska reko Savo ter stopila na turska tla. Tedaj še ni most vezal Slavonije s posestrimo Bosno.

Celó drugo lice kakor naše obrežje kazal pa je desni breg Save. Tú je bilo vse mrtvo in zapuščeno. Od nikoder se ni prikazal človek, ki bi bil nosil turban na glavi. Vse je nekam zbežalo ali se pa poskrilo v hiše. O sovražniku ni bilo sledú, in tedaj se je že ob šestih zjutraj začel delati most.

V treh urah so reko premostili, in ob ednajstih bila je céla brigada na bosanskih tleh. Zdaj razobesijo ondi avstrijsko zastavo, godbe zaigrajo cesarsko hymno, in iz tisoč in tisoč grl razlegal se je daleč tja po turskej zemlji gromoviti in navdušeni klic: Živila Avstrija!

To je bil óni pomenljivi trenotek, ko je prekoračila naša vojska meje avstrijske ter vzela Bosno v posest. Vse je bilo veselo in navdušeno. Bodi si častnik ali prosták, vse je vriskalo in pelo to popoldne in večer. Radostnega lica pripovedovali so si po noči vojaki, sedéči pri taborskih ognjih, pravljice o Turkih, ktere so otroci še slišali domá od svoje babice. Vse je pozabljalo danes na svoj dom in svoje domače; zakaj le pogum in vojaška slava je polnila vsakemu dušo in srce. Le eden, in morda edini v ogromnem številu, ni imel pojma za današnjo slavo. A to ni bil prost vojak, ki je domá zapustil ženo in otroke, temveč to je bil častnik baron Robert Benda, ki se je bil še le pred nekimi dnevi ločil od svoje neveste Olge.

Nadporočnik Benda je sedel tih in zamišljen v krogu svojih tovarišev, ki so si bili napravili nocój velik taborski ogenj. Tú se je napivalo, pelo in govorilo o veselih vojsknihi časih. Vsak je vedel kaj zanimivega povedati, bodi si kar je sam izkusil, ali pa slišal od nekdanjih svojih tovarišev. Sicer je tudi baron Benda mnogo pravil o raznih in dovtipnih dogodkih, ki jih je kdaj sam doživel v visokih ženskih in moških družbah, ali nocój je on — molčal. Njegovi tovariši so ga sevéda skušali razvedriti, a vsi poskusi so bili brez uspeha. Baron Benda se je tedaj tudi prej nego druge večere poslovil od družbe ter si poiskal ležišče, ktero mu je bil pod milim nebom pripravil sluga Janoš.

Prva je bila ta noč v življenji nadporočnika Bende, da je moral na slami pod zvezdnatim nebom počivati. Vlegel se je tja na zemljo, menéč, da si spanjem razžene temne misli, ali to ni bilo mogoče. Šum in hrup po taboru, prasketanje na ognjiščih in hoja nočnih stražnikov motila je nočni mir. Če tudi utrujen, vendar ni mogel trdno zaspati. Le rahlo je bil zadremal. V tej dremoti so se pa vzbujali v njegovej duši temni spomini. Strašne podobe si zdaj slika njegova razburjena domišljija: Pred sebjó vidi Riharda, ko so ga na pol mrtvega potegnoli iz jezera. Tú se mu prikazuje Vogrin, njegov tekmeč, bled kakor smrt, suh da ga je sama kost in koža. Z otrpnenó levico sega po njem, a v desnici vihti oster meč, hotéč zagnati ga v njegovo drobovje. A v tem trenutku potegne roko nazaj, češ ta obrekovalec ni vreden, da ga prebode moj meč! — Pri tej prikazni strese se Benda na vsem životu. Roki si položi na oči, da si zakrije neljubo podobo. Nató se premetuje nekaj časa, a napósled zopet rahlo zaspi. — Zdaj pa stopi pred njegovo dušo ženska podoba. Visoka je in lepa, kakor njegova nevesta. Bela obleka, znak nedolžnosti, pokriva njen život. Poročni venec ima na glavi. Dragocen pajčolan jej sega do tal. Veličastnega obličja, jasnih, velikih očíj stoji prikazen pred njim. Čim dalje pa ko jo v sanjah pogleduje, tem lepša mu ona prihaja. Slednjič se mu vidi celó Olgi podobna! Sedaj se pa ne more več ustavljati njenej milini in krasoti. On se vzdigne, misli jo objeti, a v tem trenutku se izvíje njegovim rokam ter izgine v meglenéj daljavi, podávši mu nazaj — zaročni prstan! . . .

Trobente glas vzdrami nadporočnika iz teh neljubih sanj. Danilo se je, in vojaki so naznanjali po taboru, da je treba pripraviti se na odhod proti mestu Derventu. Jedva se je pa Benda oddahnoł od svojih težkih sanj, kar zapazi, da nima zaročnega prstana na roki.

„Kaj le to pomeni? Ali so bile to sanje ali ka-li? Sem li rés tudi jaz nočnej prikazni vrnoł svoj prstan?“

Tako se poprašuje Benda ves prestrašen ter začne iskati prstan po slami. V naglici premeče ležišče, a prstana ni nikjer. Dolgo ga je še potém iskal, a vse zastonj.

Med tem pa se pripravi konjiški oddelek za na pot. Tudi nadporočnik Benda že misli zasesti svojega konja, a vendar mu srce ne dá miru: češ brez prstana se ne loči od tod. Še enkrat gre nazaj, kjer je počival. In glej, kakih deset korakov od svojega ležišča zagleda v prahu nekaj svetlega. Bil je zaročni prstan, ktereга mu je bila podarila — nevesta Olga.

Benda si ni mogel razložiti, kako je prišel po noči ob prstan. Ugibaval je na vse strani. Ali ker ni mogel uganjke rešiti, pripisoval je temu slabo znamenje. Tedaj pa je še postajal bolj zamišljen.

A vse je bilo kaj naravno. Zaročni prstan mu je bil precej velik in se ni dobro prsta prijemal. Zatorej se mu zmuzne po noči raz njega.

A ko pa Benda v sanjah hlastno seže z rokama po nočnej prikazni, zažene nevedé prstan od sebe v tabor, kjer ga je bil pred odhodom takó rekóč le po naključji našel.

Današnji pot je bil za našo trumo kaj težaven. Huda vročina je mučila vojaka. Prah mu je jemal sapo in sušil grlo, a vode mu ni bilo dobiti nikjer. Pot do Derventa je le kakih dvajset kilometrov dolg, a naši ljudje so vendar hudo trpeli. Kakor muhe padali so fantje, težko obloženi, na cesto, in tú so obležali malo da ne mrtvi od žeje. Le ploha, ki se je po noči vlila iz neba, oživila jih je zopet. A marsikterega je bil vendar solnčni zapál ugonobil na veke. Dobro še pomnijo naši slovenski vojaki ta pot, in on jim ostane i vedno v spominu!

Tudi nadporočnik Benda se je komaj premagoval, da ni podlegel hudej vročini. Ali ta ni mislil toliko na težko ježo in pot, kakor na svoje sanje in razmere do Skenovskih.

Baron Benda je bil svoj zlobni namen deloma dosegel. Njegovo obrekovanje se mu je bilo, kakor vémo, posrečilo. Gospod Skenovski je bodočemu zetu vse verjel in mu tudi kakor prijatelju zaupal. Olga in mati ste prišli, brzojavno poklicani, na Dunaj. Sedaj pa je Skenovski svojo soprogo izpraševal o Vogrinu, ali o Robertovih poročilih ni zinol ne besedice. Vse pa se je dobro strinjalo in kar ujemalo z baronovimi besedami. Zakaj mati ni tajila ničesar, temveč v svojej nedolžnosti je povedala vse, kar se je bilo dogodilo. Ona je rekla naravnóč, da je zahajal Vogrin v njihovo družbo; tudi prenočili so celó enkrat pod njegovo streho, in Vogrin sam je čuval dva dni pri Rihardu, ko je bil ta v smrtnej nevarnosti!

Najbolj pa je dirnolo Skenovskega, ko mu soproga na tanko pové, kako se je bila njegovemu sinu pripetila ona nesreča na jezeru. Celó nerazumljivo se mu je zdelo, kako se je mogla njegova hči sama o polnoči voziti z Vogrinom po jezeru v énem in istem čolnu. Dalje se mu vidi tudi sumljivo, zakaj ni Vogrin kot tamošnji domačinec skrbel za to, da se pride zločincu na sled.

Vse to in še mnogo drugih naključeb je bilo za gospoda Skenovskega odločilno. On ni več verjel svojej ženi in otroku, temveč od sedaj je stavil vse zaupanje le v barona Roberta. Tudi si je domišljeval, da pospešuje mati kar na ravnost Olgino ljubezen do Vogrina; saj jo veže z zadnjim že od nekdaj enako politiško mišljenje!!

To pa je bilo óčetu dovolj, in samo v tem je tičalo vse nezaupanje do svoje soproge. Železna volja gospoda Skenovskega se je morala izvesti. Olgina zaroka z baronom se takoj izvrši, in to zvezo so kar vsem sorodnikom, znancem in prijateljem naznanili. Rihard je na sestrino prošnjo in željo poslal skrivši tudi dr. Širniku takovo naznanilo, sevéda z

namenom, da je pokaže Vogrinu. Zategadel pa je tudi na drugi strani lista svojima znancema poročal o Olginej tugi in žalosti!

Odkar se je bil Robert z Olgo zaročil, zahajal je ta vsak dan k Skenovskim ter ostajal pri njih pozno v noč. Navidezno je bil torej svoj namen že celó dosegel. Ali baron ni bil samo z golo zaroko zadovoljen, temveč on se je hotel i neveste same polastiti!

Na vsak način si je skušal pridobiti Olgino srce. Dobrikal se jej je na vso moč. Približeval se je deklici, kedar koli mu je bilo mogoče, očito in skrivši, ali vse zastonj. Olgina ljubezen do Vogrina je bila neugasljiva, njena čednost uzorna. Vse poskuša Robertove, vse naklepe, trude in zvijače njegove odbijala je Olga s svojo krepostjo. Njeno nedolžno srce se ni toliko spozabilo, da bi se bilo udalo možu, kateri jo le po zvijači in prisiljenosti imenuje — svojo nevesto!

V takem nadležnem položaji pa se je deklica le s tem tolažila, da jo mora Benda v kratkem zapustiti. Njeno mučno stanje se vsaj potém vendar toliko na bolje izpremeni, da jej ne bode ta sitni in zoperni človek vedno za petami. Na tó pa, kaj bode potém, če se Robert vrne iz Bosne in jo hoče peljati pred oltar, na tó pa še Olga v svojej sedanjiej žalosti sploh mislila ni. Vedno se jej je dozdevalo, Bog še ni toliko na njo pozabil, da bi jo dal v roke in oblast tako osladnemu človeku!

Lahko si torej mislimo, kako je bila Olga vesela, ko je moral baron Benda proti koncu meseca julija odrinoti v Slavonijo. Deklici se je odvalil s tem velik kamen od srca. Zdaj je zopet mirno dihala, saj se jej ni bilo bati več za dragoceni zaklad svojega devištra. A tem bolj pa je bil Robert pobit in potr, zamišljen in molčec. Na lici si mu videl nezadovoljnost s samim sebj. Zakaj on, nezmagljiv in mogočen plemenitaš, izgubil je odločilno bitko s slabo žensko, ki ni imela drugega orožja proti njemu kot svojo krepost!

Vsi uspehi njegovega obrekovanja so postali tedaj mahoma dvomljivi. Strah in skrb ga je obhajala, da bi ne prišlo njegovo zlobno početje in huda laž o Olgi na dan. A kaj mu je potém početi, ako se na jesen še ne vrne iz Bosne domú? Ali ne pride njegovo natolcevanje na svetlo, če se pozneje spozna, da je Olga nedolžna? Kaj pa bode mislil o njem gospod Skenovski? Ali ne bode takoj uvidel, da ga je ogerski ustregljivi baron le prevaril, hotec si po zvijači prisvojiti njegovo bogato hčer, da si reši zadolženo posestvo?! — Z gospodom Skenovskim se je sicer dogovoril, da plača on dolgove baronovega očeta, a kaj je potém, ako zvé za njegovo tajno nakano ter mu odpové svoje zaupanje? Brez dvombe izgubi Robert Olgino roko in doto, ob enem pa pride več nego polovica njegovega posestva gospodu Skenovskemu v oblast!

Take misli in slutnje so obhajale nadporočnika Bendo, ko je bil v taboru pri mestici Derventu. Zdaj se je stoprav začel kesati nad svojim

načrtom. Hudoval se je nad prijateljem stotnikom Randičem, ki mu je bil nasvetoval ta naklep, a njega izvršitev z vsemi nasledki vred prepuštil njemu samemu!

Izmed vseh se je pa bal baron Benda najbolj našega rojaka Vogrina. Na nobeden način se ni mogel iznebiti neljube slutnje, da utegne priti naš rojak zopet v dotiko s Skenovsko obitelji. Zakaj tedaj bi prišla njegova laž gotovo na dan.

V tem strahu pa si ni mogel baron nikakor ne pomagati. Pričakoval je le od svoje sreče, ki mu je bila do sedaj vedno mila, da zá-nj vse dobro izteče. Najbolj je zdaj skrbel za to, da ostane s Skenovskimi pismeno v ozkej zvezi. Malo da ne vsak dan pošiljal je s prva po eno pismo. zdaj gospodu Skenovskemu, zdaj Olgi samej na Dunaj. Pozneje pa je Robertovo dopisovanje bolj redko postajalo. Ali to je bilo celó naravno; kajti Olga ni svojemu ženinu nikdar pisala. Njen oče jej je sicer naročal, naj tudi v njegovem imenu piše Robertu, ali deklica je le samo trdila, da si dopisuje z njim, a v istini pa mu ni pisala nikdar! Robert se je sevéda v pismih pritoževal, da še ni nobenega odgovora prejel od Skenovskih; a tedaj se je Olga vsestransko izgovarjala, češ da se vsa pisma na potu iz Avstrije v Bosno poizgubé. Napósled so pa Robertovi listi kar na enkrat celó izostali. Nikdo pa ni vedel zakaj, ali Olga jih ni pogrešala in si jih tudi želela ne!

Tako niso imeli pozneje Skenovski ne duha ne sluha več o Robertu. A tudi od njegovih starišev, ki so živeli ob Blatnem jezeru, niso mogli zvedeti nič gotovega o njem. Tem več pa se je o Olginem ženinu govorilo v društvih. Tú se je mnogo ugibalo o njegovej osodi. Ali Olga se je pri takih prilikah obnašala, kakor da bi jej bil Robert — tuj in neznan človek. Nikdar ni črhnila o njem ne žale besedice, a tožila pa tudi ni, da bi bila sama nesrečna!

Skenovski so ostali to poletje vsi na Dunaji. Velike priprave so se vršile. Krasna in dragocena bala se je nakupovala in napravljala za Olgo, ali deklica sama je ostala, kakor da bi ne imela čuta za svojo srečo. Malomarno in zamišljeno kazala se je pri vsakem delu, v vsakem društvu. Molčala je, kakor da bi bila nema, da lažje zatajuje svoje čute in notranje boje. Pri tem pa je sevéda Olga hiralá. Prejšnja živa rudečica je izginola iz njenih lic. Sedanja bledoba jo je delala očém otožno, ob enem kažóč, da se je deklica v kratkem nad svoja leta postarala. A tudi one otročje naivnosti in veselosti, ki nam tako dobro déne na mladem, vzlasti ženskem bitji, nisi nahajal več pri njej. Olga je živela od sedaj naprej celó tiho v krogu svojih domačih!...

V tem času pa so se vršili v Bosni in Hercegovini viharji dogodki. Spoznalo se je, da se ne dá Bosna zasesti z éno kompanijo, kakor je

trdil minister Andrassy. Nasprotno naša vojska se je morala kruto boriti z lokavim sovražnikom.

Poveljnik armade, baron Filipović, želel je takoj vso Bosno nagloma zasesti ter vsak nemir in vstajo mahoma zadušiti. Namerjaval je torej prej ko mogoče polastiti se glavnega mesta Sarajeva.

Tedaj je bilo treba iz Derventa hitro naprej. Na čelu so bili sevéda konjiki, in med njimi tudi nadporočnik Benda. Dne prvega avgusta došlo je konjiško krdelo v Dobo in drugi dan v Maglaj. Ondi si je na tanko ogledalo, ali je pot varen za ostalo armado. Niti najmanjšega suma ni našla nikjer naprednja straža. Brez skrbi so opazovali mesta in vasi, kraj in ljudi. V Maglaji so se konjiki dobro počinoli. Zakaj prihodnji dan je bilo treba na dolg pot proti Žepčam. Tam so se bajé zbrali ustaši, namerjavajoč zoperstaviti se naši vojski. Naloga konjiškega krdela je bila tedaj, da se prepriča, koliko resnice je na tem poročilu.

Veselega srea so zasedli drugo jutro naši huzarji svoje konjičke. Jahali so že ob kalnej reki Bosni, ko je jelo solnce zlatiti vrhove bosanskih gor. Nadporočnik Benda je že danes bolj veselo vzdigoval svojo glavo nego prejšnje dni. Izgnati si je hotel hude misli in slutnje iz svoje duše, ki so ga s prva delale tako zamišljenega. Navlašč se je tedaj s svojimi tovariši le o vojski pogovarjal in se le za njo navduševal. Obžaloval je celó, da se nikdo načelnej straži ne ustavlja, ter se bal, da dojdejo kar sprehajaje do mesta Sarajeva. Radostno je torej pozdravil poročilo, da se zbirajo ustaši pri Žepčah, in z veliko navdušenostjo je vodil on to jutro napredno stražo.

Od Maglaja naprej jahalo je naše krdelce med reko Bosno in visokimi brdi, in sicer v tako ozkej soteski, da nimaš prostora, krenoti s ceste na stran. Preskočivši potok Lisnico, jezdijo zopet naprej po ozkej dolinici, iz ktere se že takoj pri cesti visoki hribi vzdigujejo. Več ur so jahali skozi Lisniško dolino, predno dojdejo do klanca ob vznožji Velje planine.

Ali ko dospó prvi konjiki v klanec, začuje se strel iz lesovja ob cesti, in krogle jamejo švigati nad njihovimi glavami. Zdaj je padel konj, zdaj se zvrto glavi jezdec raz njega. Kakor bi trenol, poskačejo konjiki na tla, hotéč se streljaje ustašev ubraniti. Ali zastonj. Dalje ko se mudijo, tem večje narašča število sovražnikov. Od vseh strani vsujejo se Turki kakor mravlje iz gozdov in hribov na naše krdelo. Kdor se je hotel še zdaj rešiti, moral je nazaj. V trenutku zbeži vsak, ki je še gibal ude in ga nosil konj. A ko dospejo v največjem skoku nazaj do Lisniškega mostú, bil je ta zagrajen, cesta tu in tam prekopana, pot zastavljen notri do Maglaja. Tú so bili tedaj Maglajčanje zavrtno napadli naše konjike. Iz gozdov in njiv, iz hribov in hiš žvižgale so krogle kakor strele iz pogubnih žrel na naše vojnike. V tej nevarnosti pa je le mogla lastna sreča, osebna drznost in pogum rešiti posameznika.

Prvi in najdrznejši konjiki se zaženejo na pregraje, zaseke in barikade, ter napravijo istim pot, katerim še ni bila svinčenka pretrgala niti življenja ali jih ne zapustile lastne moči! . . .

Le malo se jih je rešilo. Nadporočnika Bende ni bilo nikjer, pač pa se je nahajal med otetimi njegov sluga Janoš. Pozno zvečer je še le dospela majhna peščica konjikov v glavni stan pri Doboju ter naznanila ondi svojo nesrečo. Čéli eskadron se je bil razpršil. Veliko jih je bilo mrtvih, mnogo pa jih je tudi ostalo ranjenih ob potu in cesti.

Drugi in tretji dan potem so še iskali naši vojaki po gozdih in šumah žive in mrtve svoje tovariše. Ali uspehi so bili žalostni. Ob cesti in v rovih, na polji in v gozdih ležala so mrtva trupla ljudij in živalij. Ta je imel glavo s kroglo prebito, oni prsi z mečem prebodene, drugi odsekano nogo ali roko. Mnogo jih je bilo tako oskrunjenih in okrnjenih, da jih ni bilo moči spoznati. Tudi obleko in obutek so bili padlim vzeli krvoločni Turki. A kdor pa je prišel živ v njihove roke, nad tem so se kruto maščevali. Prizanašali niso nikomur. Srečen se je smel torej imenovati, kdor ni prišel živ v pest tej nečloveškej druhali. A najsrečnejši pa so bili seveda oni, ki so, če tudi ranjeni, utekli krvoločnemu sovražniku. K zadnjim se mora prištevati tudi nadporočnik baron Benda.

Med vojaškimi vrstami postal je bil takoj tedaj, ko so jeli huzarji bežati, velik nered. Vsak je skrbel za-se, da se reši. Tudi nadporočnik Benda je dirjal v najhujšem skoku nazaj. S prva je bil srečen. Konja se je še vedno dobro držal, če mu je že tudi po hrbtu lila kri ter ga rana hudo skelela. V ramo ga je bila zadela krogla.

A na enkrat se zgrudi konj pod njim, sam pa občuti, kakor da bi ga bilo kaj zbodlo na desnej nogi v bedro. V črevelj prihaja mokro, bila je kri, on tedaj v nogo zadet. Ali tudi tá rana ga še ni ostrušila. Upadati mu je jelo stoprav sree, ko ni mogel več spraviti konja na noge.

Benda je bil zdaj brez pomoči. Žalosten je stal pri svojem živinčetu ter ga vzdigoval, sam v smrtni nevarnosti. Njegovi tovariši pa so dirjali med tem kakor blisk mimo njega, a nikdo ga ni mogel vzeti seboj niti mu podati čilega konja. Ves obupan je gledal za tekočimi; za in pred seboj videl je gotovo smrt Na enkrat pa si premisli ter skoči na stran v cestni rov, a iz njega kar na ravnost v potok Lisnico. Tú pa se skriva za grmovjem in jelševimi vejami.

Ali tudi tukaj si ni svest življenja. Vsak trenotek ga lahko opazi kak ustaš ter spozna v njem avstrijskega vojaka, a potem mu gorje. Zatorej pomeče vojaško obleko s sabljo vred v potok, le samokres obdrži pri sebi. In nató gre na pol slečen, brez pokrivala in obutka, skrivši za vejami dalje po Lisnici navzgor, dokler se polagoma, ranjen v nogo in ramo, ne privleče do goste šume, kjer potem skrit in varen pričakuje noči.

Ondi je premišljeval prej takó ošabni ogerski magnat v smrtnem strahu svojo osodo. Spoznal je, da je posamezni človek le kakor kaplja v valovitem morji, ki še le združena z mnogo drugimi zadobi svojo pravo moč. Strepetal je na vsem životu, če se je le listje ganolo ali sfréal nedolžen ptiček iz grmovja. Tresel se je že za svoje življenje, ako je le od daleč zagledal človeka s turbanom na glavi!

Benda se je tú spominjal vesele preteklosti. A ves prestrašen je premišljeval i nesrečno sedanost in gledal obupan v negotovo bodočnost. Vse krivice, ki jih je storil svojemu tekmeču Vogrinu, in vse hudobne laži, ki jih je izmislil o Olgi, stopile so mu zdaj z večjo silo kakor kedar koli pred oči. In ako je občutil kateri človek kdaj kesanje v sreči ter obžaloval svoje pregrehe, storil je to sedaj baron Benda. Z mršavinimi lasi, bledega lica, z okrvavljenimi rokami, ranjen na nogi in rami, na pol nag in bosonog, sedel je na kamenu sredi potoka, izpirajóč si skeleče rane. Bila je to žalostna podoba, slika nesrečnega človeka!

Benda še ni vedel, kaj je nesreča, niti skusil, kaj je gorjé. A takemu človeku je vsaka nezgoda še stokrat težja, kakor ljudém, ki uživajo sploh več grenkosti in težav kakor veselja.

Iz te smrtne nevarnosti mislil se je nadporočnik Benda rešiti po noči. Iti je hotel peš nazaj proti Maglaju, in od tod dalje proti Doboju, dokler ne pride do svojih, naj bi tudi hodil celo noč. Ali to mu ni bilo mogoče. Do večera je rana na nogi hudo otekla. Benda se ni mogel več z lahka premikati, kam li da bi še daleč hodil. Moral je tedaj to noč v skritem zatišji kakor hostna zverina prebiti. Pred ustaškim napadom je bil sicer tú varen, ali kdo ga reši od tod, kdo ga privede k svojim?!

Huda je bila ta noč. Očesa ni mogel naš ranjenec zatisnoti. A še hujši je bil sledeči dan, ko ga je jela gruditi lakota. Njegov up, da se reši, pojemal je od ure do ure. Z največjo težkočo je bil splezal na bližnjo grobljo. Od todi je gledal potém na cesto, koder bi naj korakala naša vojska, a danes je še ni bilo na vid. Zadržávala jo je bitka z ustaši pri Kosni pred mestom Maglajem. Iskali pa tudi niso več nadporočnika Bendo, ker so bili v reki Bosni našli njegovo obleko.

Še éno noč je ranjenec prebil v svojem skrivališči brez hrane in zdravniške pomoči. A še tudi prihodnji dan je moral čakati do večera. Stoprav zdaj se prikaže tam na cesti naprednja straža naše armade.

A kako se jej naj dá Benda iz šume na znanje, ker ne more sam do ceste? . . . In glej, tú ga reši nabiti samokres! Z njim jame streljati. A straža menéc, da so v gozdu ustaši, približuje se takoj vestno in polagoma naznačenemu mestu. In tú so na svoje veliko začudjenje in veselje našli ubogega avstrijskega vojaka, in njegovi tovariši so spoznali v njem nadporočnika barona Bendo.

V teh hudih nočeh in dnevih bil je Benda jako shušal. Rana je postala nevarna. Sedanje njegovo stanje sploh je le malo obetalo, da se hitro okreva. Prišel je torej z drugimi vred v bolnišnico, ktero so bili v Doboju nagloma pripravili. Tukaj je ostal nadporočnik, a drugi bolj srečni od njega korakali so naprej z glavno armado proti Sarajevu.

Baron Benda se je že v nekih tednih precej okrepčal. Oteklina na rami in nogi se je izgubljala, a ozdravel pa ni. V tej bolezni pa je on pridno zasledoval uspehe naše armade. O njih je poročal tudi Skenovskim. I o svojej nezgodi pri Maglaji bil je obširno pisal na Dunaj. In baš iz tega pisma posnela je Olga, kako potr in obupan je bil tedaj njen ženin. Ali ona mu vendar ne odpiše!

V tem žalostnem položaji pa je gojil baron Benda mnogo želj. Najbolj iskrena je bila ta, da pride iz Doboja v Avstrijo. Pri tem si je sevéda domišljeval, da se mu menda celó posreči, priti v kako večjo bolnišnico na Dunaji. Ali temu ni bilo tako. Določilo se je sicer, da pridejo bolniki iz Doboja v slavonski Brod, a povelje se ni moglo izvesti.

Bosanski ustaši so bili namreč v marsičem jako prebrisane glave. Spoznavši, da se ne morejo boriti z glavnim oddelkom, pustili so vojsko naprej. Sami pa so se umaknoli v stranske doline in v gore, čakajóč tu boljše prilóžnosti k novemu boju. A naša glavna armada pa je že po več bitkah in praskah ménila, da ni nikjer več nobenega ustaša, ter zasede, kakor znano, dne 19. avgusta srce bosansko, mesto Sarajevo.

V tem času pa, ko se je glavna vojska proti sarajevskemu gradu pomikala, jele so se že zbirati okoli mesta Doboja ustaške čete v obcestnih šumah in brlogih. Tedaj pa je bila cesta nevarna, in prevažanje bolnikov v Brod se je moralo odložiti.

Ustaši so namerjavali mesto Dobj zasesti in polastivši se ceste, pretrgati zvezo naše armade z Avstrijo. Velika nevarnost je pretila tedaj od te strani. Zató pa je bila naših poveljnikov prva skrb, da se zapreči izvršitev tega načrta.

To važno nalogo imel je izvesti grof Szapáry. Ta se je bil z 20. divisijo utaboril pri mestu Gračanici, ne daleč od Doboja proti vzhodu. A kmalu se je spoznalo, da so njegove sile premajhne. Zakaj število upornikov je tembolj od dne do dne naraščalo. Zatorej se napové v Avstriji tretja mobilisacija.

Vsled tega povelja se je med drugimi tudi četrta divisija, obstoječa iz sedme in osme brigade, pripravila na vojsko. Pri sedmej brigadi pa je bil 8. peš-polk, poimence: baron Abele, in v tem je služil, kakor vémo, tudi naš rojak, rezervni častnik Milko Vogrin.

Mnogo mladih močij iz vseh krajev avstrijskega cesarstva poklicalo se je zdaj z nova pod orožje. Med njimi je doletelo to povelje tudi Vogrina. Njegova levica je že bila zdaj skoro celó ozdravela, in on ni smel

upati več, da bi se mogel zavoljo nje odtegnoti službi vojaškej. Zatorej se ni obotavljal, temveč on se takoj napoti k svojemu polku, ko mu je došel dotični poziv.

Tudi mene je bila zadela enaka osoda z Vogrinom. Tudi jaz sem moral k 8. peš-polku. Ne morem zamolčati, da me je bila ta novica hudo pretresla. Slišal sem namreč več, ko je bilo treba, govoriti o strašanskih mukah, ktere so morali prenašati v Bosni naši vojaki. Čital sem po časnikih o krvoločnosti bosanskih ustašev, kako režejo nosove živim ujetnikom ter jim trgajo roke in noge. Ni torej čudo, da sem se zbal iti v Bosno. Vzlasti pa mi je bilo hudo pri srci, da sem moral k ogerskem polku, kjer nisem žive duše poznal. Zatorej mi je srce kar radosti plalo, ko sem vozeč se na Ogersko našel Milka Vogrina na mariborskem kolodvoru, kamor se je bil baš pripeljal iz Koroškega.

Na Dunaji sem že poznaval našega rojaka ter ga zdaj presrečno pozdravil kot vojaškega tovariša. A takoj sem opazil, da je Vogrin celó izpremenjen. Izgubil je bil ono živahnost in veselje, ktero sem občudoval še pred kratkim na njem. Postal je bil bled in suh, da sem ga jedva na prvi pogled spoznal. Videlo se je, da je moral biti hudo bolan, ali pa da ga mučijo notranje dušne bolesti. Govoril je le malo z menój. Bil je vedno tih in zamišljen.

A kedar sem napeljal govorico na njegovo mater in rojstni kraj, tedaj pa je globoko vzdihol ter si potegol z roko po čelu, kakor da bi si hotel iz glave izbrisati žale spomine. Iz tega pa sem spoznal, da ga nekaj v srci teži. Ali vprašati ga, kaj mu je, tega si nisem upal. Najbolj pa mi je poudarjal, kako težko se je ločil od svoje matere, in kako žaluje ona po njem, edinem svojem sinu. Naznanil mi je tudi, da je bil nekaj časa bolan pri njej domá, ali kaj mu je bilo, tega ni povedal. Trdil je sicer, da še ni celó zdrav, ali pridejal je vselej, da noče v svojej bolehnosti iskati uzroka, da bi se odtegnol službi vojaškej.

Tako mi je bil moj prijatelj neka uganjka, in skrb me je bila zá-nj. Zatorej sem opazoval vse njegovo početje in dobro tehtal besede njegove. Vsled tega pa sem bil tudi poskrbel, da sem prišel z njim vred k énej in istej kompaniji. In tako sem spremljal svojega rojaka povsod ter bil njegov drug in tovariš v vojski!

(Konec pride.)

Voda in njene moči v domišljiji štajerskih Slovencev.

Národno blago. Priobčil J. Majciger.

(Dalje.)

9) V sredini Savinjske doline je hrib, v obče ga „gora“ imenujejo, o katerem se trdi, da je votel in z vodo napolnjen. Iz tega hriba izvira iz strašnih pečin velik studenec, kteremu navadno „izvirek“ pravijo. Bilo je v bližnji vasi dekle, h kterej je skoro vsak teden po enkrat, včasih tudi po večkrat prišel zal fantič vasovat. Dekle pa v resnici ni vedelo, od kod je. Pravil je sicer, da je iz bližnjih Solebaških planin premožnih starišev sin. Vendar to ni bil njenej ljubezni noben napotek.

Neki dan pa je dekle na enkrat izginolo. Dolgo so čakali na deklico misleči, da je šla s fantičem k njegovim roditeljem in da se bode kmalu vrnola. Ali čas je bežal, in deklice le ni bilo nazaj. Iskali so jo na vseh straneh, ali bilo je vse zastoj.

Tisti fantič bil je povodnji mož, ki je stanoval v tistej gori in je zahajal k deklici v podobi zalega fantiča vasovat. Neki večer jej je tako lepo prigovarjal, da ga je, nič hudega sluteča, dalje časa spremila. Pot je peljala mimo izvirka. Ko prideta blizu njega, popade povodnji mož deklico, in šla sta sredi hriba stanovat. Stanovanje je bilo iz čistega stekla. Ravnal je z deklico lepo, ali ona je vedno po svojih in po domu hrepenela. A kedar se deklica prav razjoče, začne povodnji mož nad njo godrnjati, in takrat pravijo sliši se v gori votel glas, kakor da bi voda silno črez skalovje bobnela.

10) Bil je nekdaž na Murskem polji priden človek, kteremu je pa vsako delo nesrečno izteklo. Že so mu hoteli prodati posestvo. Žalosten se odpravi od doma — in hoče oditi Bog vedi kam. Ko pride do nekega mosta, najde pri njem prijaznega mladenčca, ki ga vpraša, zakaj je tako žalosten in kam gre. Kmetič mu pové kako in kaj. Nató mu mladenec, ki pa je bil povodnji mož, posodi devet sto „rajušev“ na sedem let; za tem pa skoči zopet v vodo. Ko pa kmet, ki si je z onim denarjem čudno opomogel, črez sedem let ravno tisti dan zopet k tistemu mostu pride in trikrat zažvižga, kakor mu je bil prej povodnji mož rekel, prikaže se star dedec iz vode in mu reče, da je v njegovega dobrotnika pred tremi leti v Dravi udarilo — in dolg mu je tedaj odpuščen.

11) Tam, kjer črna Mura zapušča Štajersko in se zavija na ogerske ravnine, živel je pred mnogimi leti ribič, ki je imel prav zalo in brhko hčer. Ta pa mu nenadoma začne glavo povešati in bolehati. Nekega večera ima oče ribič prav dober lov in se vrne pozno zvečer domú. Ravno pride do hrama, ko se še enkrat ozre proti vodi, in tú zagleda

svojo hčer z nekim možem na bregu reke. Oče se obrne na mah in hiti hčeri na pomoč, kajti tujec jo je bil ravnokar pograbil ter jo vlekel proti vodi. Hoče se mu iztrgati, — pa vse zastonj — tujec poskoči daleč v vodo in potegne deklico za seboj, ki z neznanskim kričem v valovih izgine. Nesrečni oče skoči za roparjem, — pa zahman — voda požre tudi njega. Drugi dan so ga našli sosedje v trstji utopljenega — hčere pa nikdar nikdo več videl ni.

12) Nekde teče ne ravno širok, ali bister potok, ki se izliva v velik ribnik, katerega od vseh strani gosto bičevje obdaja. Tam je nekdanj stanoval povodnji, tudi divji mož imenovan, v globini v svojem gradu. Po noči je prihajal na vrh vode in tam lepo prepeval. Tako je vodil ljudi s prave poti v bičevje in od tod jih zavlekel v svoj grad. Bal se je le samega žvižganja. Ko so napósled okolico izpremenili v travnike, videli so ga pastirji velikokrat o mraku vrh vodé. Ko so pa opazili, da se žvižganja boji, začeli so vsakokrat silno žvižgati in tedaj so ga pregnali popolnoma.

13) Nekega dne je nabirala mlada deklica gobe okoli velikega ribnika, katerega je obdajal velik gozd. Ko pride do njega, zgrabi jo divji mož in jo vleče do sredine ribnika v svoje stanovanje. Priskrbel jej je vsega, česar si je želela. Črez nekoliko časa mu porodi fantiča. A kmalu se jej jame tožiti po domu. Začne torej divjega moža prositi, naj jo pusti domú, da obišče svoje stariše. Pustil je ni posebno rad; da bi pa prišla zopet nazaj, priveže jej nit okoli noge, naročivši jej, naj se brž povrne, kedar pocuka za nit. Kmalu pride dekle do starišev, ki so je bili silno veseli. Ko se je pa možu že predolgo zdelo, pocukne za nit, a dekleta ni bilo nazaj. Divji mož vzame otroka in gre za nitijo, ktero najde privezano za štor. Ko pride na dom svoje žene, razseka otroka, vrže polovico skozi okno, drugo polovico pa vzame seboj v ribnik nazaj.

14) V temnem logu bil je velik ribnik, v katerem je stanoval povodnji mož. Ljudje so ga večkrat videli sprehajajočega se po obrežji ribnikovem. Ko je prišla nekdanj deklica iz bližnje vasi v ta log drv nabirat, plane povodnji mož iz vodovja, pograbi deklico in jo zanese v sredino ribnika, kjer je imel svoje stanovanje. Tukaj je bilo deklici vsega dosti. Ako si je kaj pozelela, bilo je že v omari, ktera je bila polna najdragocenejših rečij. Živela je tukaj že precej dolgo časa ter mu porodila tri lepe fantiče. A vendar se jej je začelo po starem domu tožiti. Zató je hotela iti gledat k svojim starišem, bratom in sorodnikom, kateri so jej po njenih mislih srečno živeli. Prosila je tedaj svojega neznanega moža, naj jo pusti na nekoliko časa domú. Dolgo so bile vse prošnje zastonj, a napósled mu je vendar omečila sree. Ker se je pa vedno bal, da bi mu odšla in se nikdar več ne povrnola, privezal jej je za nogo nit in naročil, da se mora takoj povrnoti, brž ko

potegne za nit. Z veseljem zapusti žena povodnji grad. Ali komaj ko je prišla iz ribnika, privezala je nit za štor in odbežala domú. Ko so jo domači zagledali, razveselili so se je zeló in jo pregovorili, da ostane domá. Dolgo jo je že pričakoval povodnji mož, pa vse zastonj. Potegnul je za nit, da se vrne. Ko pa je ni bilo, šel je za nitijo in jo našel na štor privezano. Ves togoten raztrga sedaj štor in se povrne v svoj stekleni grad nazaj. Tam je pograbil svoje otroke in jih med strašno nevihto nesel na ženin dom. Tú pa vrže enega otroka skozi okno, drugega razseka ter vrže polovico skozi okno rekóč: „Tú imaš polovico, polovico pa si obdržim jaz.“

15) Nekdaj je povodnji mož praljo sebój v vodo potegnul in je ni več pustil nazaj. Od začetka se jej je pri njem dobro zdelo, ali vendar se ga kmalu naveliča in ga prosi, naj jo pusti na suho. Povodnji mož usliši prošnjo, pripne deklico za verigo in jo pusti na suho zemljo. Tako je storil vsekdar, kedar ga je prosila, da bi jo na suho pustil. Ko je že dolgo pri njem stanovala in porodila četvero otrok, postajala je zmirom bolj in bolj žalostna. Nekega dne jo vpraša, zakaj se tako žalosti. Ona mu odgovori, da bi še vsaj enkrat rada svoje stariše videla. Ker jo je pa povodnji mož rad imel, dovoli jej to prošnjo, samo da mora o pravem času priti nazaj. Če tega ne stori, bode se njej in njenim otrokom slabo godilo. Ker se je pa njej dopadalo domá, pozabi celó na zapoved povodnjega moža. Izgovorjeni čas mine, ali nje še le ni nazaj. Nató se razsrdi povodnji mož ter umori njo in njene otroke in jih pojé.

16) Neka mati je imela dva sina in hčerko. Sina gresta nekega dne na polje orat, in velita materi, naj njima po sestri obed pošlje na polje. Tako se tudi zgodi. Sestra nese obed mimo velike vode. Na obrežji te vode se je pa vrtelo veliko kolo z veliko hitrostjo. Tú postoji deklica in si ogleduje to veliko kolo. Na enkrat se pa kolo ustavi, in velik kosmat mož se prikaže njej. Ta jo prime okoli pasú in jo zavleče v svoj povodnji grad. Brata sta se še zmirom zanašala, da prinese sestra obed, akoravno je že bilo poldne davno minolo. Ker pa le nikdo obeda ne prinese, podasta se domú in vprašata mater, zakaj ni sestra prinesla obeda. Mati se prestraši in pošlje hitro svojega starejšega sina za njo; zakaj tam se je že večkrat kaj hudega prigodilo. Ko do tistega kolesa na obrežji reke pride, udari po njem. Kolo se hipoma ustavi, a njemu se prikaže povodnji mož. Brat ga poprosi za sestro. Povodnji mož ga vzame sebój v stekleni grad ter mu predstavi kolač bronca in pol bokala žvepla rekóč: „Ako to poješ in spiješ, dobiš sestro nazaj, če pa ne, te vržem tako, da se v prosó razletiš. Brat ne more ne jesti ne piti. Povodnji mož ga res tako vrže, da se v prosó zdrobi. Sestri pa veli, naj to prosó pobere in hrani, ako hoče imeti spomin od svojega starejšega brata. Ker ni tedaj tega domú, pošlje mati mlajšega sina za njima.

Tudi ta pride do tistega kolesa, ki se mahoma ustavi, ko udari po njem. Nató se prikaže divji mož in ga vzame seboj pod vodo. Ondi mu predstavi dva kolača bronca in bokal žvepla ter mu zažuga, da ga v prah zdrobi, ako vsega ne pojé in ne popije. Ker ne more tega storiti, izvrši povodnji mož, kar mu je bil zažugal. Njegova sestra, jetnica povodnjega moža, pomete prah in ga hrani kot spomin svojega mlajšega brata. Mater popade silna žalost, ko ni nobenega njenih otrok več nazaj. Tedaj je pa zmirom Boga prosila, naj bi jej še podaril enega sina. To se zgodi. Ko je njen tretji sin dorastel, vpraša mater, zakaj je tako žalostna. Njemu se je sanjalo, da je imel dva brata in eno sestro, ki pa je vse povodnji mož polovil. Izmisli si torej zvijačo ter veli materi, da se mu je sanjalo o denarjih, ki so skriti pod oglom hiše. Tja pelje mater, privzdigne ogel in reče materi, naj segne pod ogel po denarje. Ko mati roko po denarjih stegne, spusti hišni ogel na materino roko in tako jo primora, da mu je vse od konca do kraja povedala. Zdaj gre najmlajši brat starejše svoje brate in sestro iskat. Ko do tistega kolesa pride, udari tako silno po njem, da se v male kosce razleti. Povodnji mož pride ves prestrašen izpod vode ter ga vpraša, kaj bi rad. Ko zvé, da bi rad imel brate in sestro nazaj, pelje ga povodnji mož v stekleni grad. Tam mu predstavi tri kolače bronca in dva bokala žvepla, kar pa mahoma pojé in popije. Zdaj se gresta metat, ali povodnji mož je bil slabejši, in mlajši brat ga tako stisne v kot, da mu dá na enkrat brate in sestro nazaj. Ker ga pa še ni hotel izpustiti, obljubi mu še, da ne stori odslej nikdar več kaj takega. Zategadel ni zdaj več slišati o povodnjem možu, da bi bil koga kje zgrabil ali da bi kje razsajal. (Dalje pride.)

Bosenske zanovétke.

Spisal *Rajko Perušek.*

XVIII.

Koran je sveto pismo mohamedancev. V 114 surah ali poglavjih je ves nauk velikega pegambara razdeljen. Ta odkritja božja, ktera je Bog po angelji Gjibrailu poslal svojemu ljubljencu, ne tičejo se samo religioznega nauka, temveč obsegajo tudi državljanske naredbe. Temeljni nauki Mohamedove dogmatike so: Edinstvo Boga, odkritje in „gjunakijamet“ ali sodni dan. Kar se tiče morale, ne more si človek lepših naukov misliti. Vse opačine se ostro karajo, pregrešnim obečajo se večne kazni, vse kreposti pako se priporočajo in obeča večno veselje v raji. Škoda je le, da veljajo vsi ti lepi nauki samo za muslomane. Turčin

misli, da je greh ubiti uš, ker je božje bitje, ali človeka do smrti mučiti, bil jim je sevap.

Stvar je sama ob sebi razumljiva; kajti nauk Mohamedov nosi očitna znamenja, da je delo nepopolnega človeškega uma, ker se ni zadovoljil, utemeljiti čisto moralo, ampak je vmešal v svoj nauk mnoge za oni čas in one dežele umestne naredbe ceremonijalne, redarstvene (policajne), kaznene itd. Ali te morajo tečajem časa ostareti, in tedaj zaprečijo ves napredek, ako se smatrajo, da so nepogrešiva istina.

Mohamed sam je na raznih mestih o istej stvari razno sodil, a da bi mu kdo ne dokazal protislovja, izgovarjal se je, da more Bog svoje mnenje menjati. Le velika nevednost ljudstva in okrotna sila, s katero je širil svoj nauk, oslepila je njegove pristaše, da niso uvideli teh protislovij. Pobožni učenjaki mohamedanski skušajo ta protislovja vsakojakim prisiljenim tolmačenjem izravnati, sevéda istim uspehom, kakor tudi drugi duhu vremena ne odgovarjajoči verski sistemi. Ta nedoslednost pouzročila je z ene stranke množino razkolnih sledovanj, z druge pak množstvo tolmačenj (jašma), koja se isto tako visoko čislajo, kakor koran sam. Isto čast uživajo tudi „suna“ ali ustna predaja in „kias“, razsodbe znamenitih theologov. Te knjige sočinjavajo skupaj „šeri“ t. j. božji zakon. Od vladarja izdane naredbe so „kanuni“. Napósled je tudi „adet“ ali običaj povsodi visoko čislan.

Razven drugih faktorjev bil je gotovo znamenit uzrok, da si je ta vera toliko pristašev pridobila, nevednost ljudstva, koje mu je slepo verovalo, in pa človeške strasti, ktere je znal uporabiti, obečajoč vernim in hrabrim telesna veselja v raji. Od velike važnosti je tudi nauk o neuklonivej osodi, vsled koje je vsak Turčin s svojo osodo zadovoljen, in njegova tolažba v nesreči je: „Maš ala, kakor Bog hoče“.

Štirideset let pred sodnim dnem, „gjuna-kiametom“, dalo se bode s trobljo znamenje, da se bliža konec sveta, in na svršetku teh štiridesetih let se bode sodilo.

Na mnogih mestih korana opisujejo se slasti in radosti v dženetu (raji). Pravoverniki bodo tu bivali v krasnih zelenih livadah, skozi koje romone srebernopeneči potoki. V hladu širokovejatih dreves bodo počivali ter uživali najslajše sadje in krasno vino, od kojega jih ne bode glava bolela. Tu bode i halve i baklave, kajmaka i meda, pečenja in pilava. — Umrl je neki Turčin in ko je došel do rajskih vrat, udari bir (1.) reka tatli (sladkega) mleka, a bir reka kislega mleka. Ko vidijo to kristjani z enega griča goli, bosi in gladni, zavičejo: „Aman lepi aga! Moli za nas sv. Petra, da se tudi mi po želji nasrčemo mleka.“ Haj, i krasne, mlade, neoskrunjene devojke bodo jim služile. Kar sline se Turčinu cedé, kedar o blaženosti v raji govori. Vsi se bodo pomladili,

a ker bodo goli, imeli bodo oči vrh glave, da se ne sramujejo eden drugega. Telo pa se bode čistilo znojenjem.

Strašno pako bode trpljenje nevernikov in nepravičnikov v džehenemu (peklu). Prikovani bodo v večnem ognju, vreła voda bode se na nje izlivala, čreva se jim bodo sukala, a kosti na nakovalu prebijale z železnimi toljagami. Oni, koji so v življenji manjše pogreške učinili, kaznujejo se v vicah, a na sodni dan pretvorili se bodo v bolhe, a Mohamed v ovna. V njegovo runo bodo se zavlekli, in tako jih bode on nesel v nebo. Samo preko „silaj-ćuprije“, mosta, ki je tako ozek kot las in tako oster kot meč in koji visi nad peklom, bodo pravedniki prišli v raj. Ta ćuprija je 70 konaka (prenočišća) dolga; drugi mislijo, da je še daljša, kar 80.000 let, (tako da ni sam svetec Mohamed še v raji biti ne more, ali tega jim ne moreš dokazati!)

Ker je Mohamed svoje strogo religiozne nauke zajemal iz židovstva in deloma tudi iz krščanstva, ni se čuditi, da priznava kot „pegambere“ ali proroke iz starega zakona: Abrahama, Izaka, Mojzesa, iz novega pa „Isu pegambara“ (Jezusa), o katerem trdi, da je prihod Mohamedov prorokoval. Ker ni sv. pisma starega zakona sam dobro poznaval, še manj pa ono novega zakona, so pripovedanja o teh svetcih silno pokvarjena. Tako na pr., kako je Abraham sina daroval, in kako se je Kristus rodil, kar sem v Novicah l. 1880. br. 49. in 50. opisal. Kar se tiče stvari iz novega zakona, so mnogi nazori bošenskih mohamedancev uspomene na nauke patarenskih Bogomilov, kojej veri je pripadal velik del Bosnjakov pred tursko invazijo. Uspomena na prejšnje krščanstvo mohamedancev je tudi, da na isti dan hrišćani slavé sv. Ilijo, a Turci svojega „Alijo“. Predpoldnem je Ilija, a popoldne Alija. Drugi zajedniški svetec je sv. Juri, na koji dan počenja pomlad.

Največ stvari sevéda pripovedujejo o svojem svetci Mohamedu. On sam ni čudežev delal. Stoprav po njegovej smrti nastale so različne bajke, kako je na pr. mesecu zapovedal, naj se razdeli na dva dela, kako je vodnjake napolnil itd. Tudi ostanke velikih svetcev spoštujejo Turki. Tako na pr. hranijo se v Travniku v velikej džamiji pod steklom tri žolte dlake iz brade velikega Mohameda.

Kakor vsakemu neizobraženemu človeku vera ni povzdignenje duha do Boga, temveč prosto vršenje vanjskih obredov, ni se čuditi, da Turki v obče mislijo, da so zadovoljili verskej dolžnosti, ako se klanjajo, avdes uzimajo, posté itd., kar je čisto vanjskih stvari; kajti filozofsko izobraženih je malo, ki bi mogli potém ostalemu narodu ucepiti plemenitejše verske nazore o teh symboliških činih.

Da se je pri strahovitej nevednosti ljudstva praznoverje ukoreninilo, je naravna stvar. Vampiri in volkodlaki jih vznemirjajo, vešnice in čarovniki, Vile in vedogonje jih preganjajo ali jim pa škodo delajo. Kedar je

kdo komu kaj „učinil“, brzo idó k hodži, a če ta ne pomaga, pa k fratru po „zapis“. Ti zapisi so v „amajlije“ zavijeni; eden se pri sebi nosi, drugi nad vrata obesi, tretji v vodi popije. Bojé se hudega pogleda, in kedar iščejo po zapisu leka, mora oni, koji daje zapis, imeti od iste barve oči. Ako je krava obolela, hajde po zapis. Frater napiše kako molitvico ali pa kaj drugega. Tako na pr. je eden napisal: „Ljuba kravica, ako hočeš ozdraviti, ozdravi, ako nočeš, jaz ti ne morem pomagati.“ Turčin je odšel, krava ozdravi, in on je bil uverjen, da mu je zapis pomagal. Deci môra krv siše. Kedar jih iznenada kaj zaboli, ali pa kaka druga nesreča stigne, mislijo, da so nagazili ali „nagrajsali“ v vražje kolo. Ako zajec preko pota skoči, znači to nesrečo.

Kdor bi hotel popisati vse praznoverje bosenskih mohamedancev, mogel bi napisati debelo knjigo. Mi čemo samo še navesti, kako si tolmačijo potres. Na velikanskem morji je ladija, na ladiji vol, ki drži zemeljsko kroglo med rogovoma. Kedar mu pa muha v uho zleze ter ga zašegče, tedaj pa zmaje z glavo in tudi zemljo podrma. Evo najjednostavnejše teorije!!

(Dalje pride.)

Slovenci in Hrvatje v borbi radi investiture.

Spisal J. Steklasa.

(Konec.)

Kako pa je bila Kranjska razdeljena takrat in ktera je bila tukaj meja proti Hrvatskeji? — Severni del okoli gornje Save in Ljublančice je spadal neposredno pod Koroško; oni del južno do rečice Mirne k dolnjej karantanskej marki; a zemljo med Mirno in Krko takozvano „iztočno zemljo“, pa južni del, Slovensko marko ter ostali del Gorenjske dobi l. 1077., kakor je že bilo omenjeno, Sieghard patrijarh oglejski pod naslovom: Kranjska in marka (Carniola et Marchia). Nasledniku Sieghardovemu, nezvestemu Henriku, bila je ta zemlja odvzeta, pa l. 1093. patrijarhu Udalriku zopet podeljena. Tukaj se Kranjska ni protezala do Kolpe, nego predéli okoli te reke spadali so pod hrvatsko kraljevino za dobe njene neodvisnosti.

Učeni zgodovinar Radoslav Lopašić nam o tej meji také-le piše: Nedvojbeno je, da so kraji okoli Žumberka, Metlike, Črnomlja za dobe utemeljenja zagrebske škofije (1081) po sv. Ladislavu pripadali hrvatskeji kroni, ker drugače bi ne bili zjedinjeni v crkvenem oziru z novo crkvijo, nego bi bili podložni oglejskim patrijarhom; kajti ti niso bili takrat samo duhovni pastirji v južnej Kranjskeji, temveč vsled darú nemškega cesarja

Henrika IV. od l. 1077. tudi vladarji Kranjske in Slovenske marke (Carniola et Marchia). Ker je pa osnivanje naših škofij in sploh crkvenih kotarov bilo gotovo vselej urejeno po obsegu državnem, ni se moglo drugače dogoditi tudi pri utemeljenji zagrebške škofije, ki je obsegala prostor tedanje banovine slavonske med Muro, Dravo, Savo, Kolpo in Uno, zjedinjene s krono ogersko.

Metliška županija (comitatus), pod katerim imenom se umeva današnji kotar metliški in črnomeljski in kasneje vedno posebej v razliko od Slovenske marke in Kranjske, sočinjavala je v archidiakonatu goriškem posebni crkveni kotar (dekanat) s župami sv. Križa v Vinici na Kolpi, sv. Martina v Podzemlji, sv. Petra v Črnomlji, sv. Marije v Metliki, sv. kralja Štefana v Semiči, sv. Jurja v Vivodini, sv. Nikolaja v Žumberku, sv. Jerneja v Sihensteinu (današnje mesto Sv. Jernej) in sv. Križa v Gračanih (bržkone sv. Križa pri Kostanjevici). Za župo sv. Štefana v Semiči kaže naročito Ivan archidiakon goriški v svojem zborniku crkve zagrebške, da jo je sezidal kralj Bela (menda III.), vladajoči med l. 1173—1196.

Po položaji teh žup moremo razpoznati tudi tedanje politične meje posavske Hrvatske (Slavonije) proti nemški državi. Te župe so zavzemale ves zgoraj označeni, po Hrvatih naseljeni prostor izpod južnega obronka kranjskih planin pri Metliki in Črnomlji, potem uskoške gore ter njihove oplaze in obronke, pa zagorje proti severu z okolico šentjernejsko pri nekdanjih samostanih Kostanjevice (Landstrass) in Pletarjev do Mehovega, končno tudi predele sv. Križa v Gradčanu. To poslednje mesto se mora po vsej priliki iskati v Gradeci in v Starem gradu sedanje občine šentkriške v političnem kotaru krškem.

Temu zemljišču hrvatskemu črez Kolpo in v uskoških gorah zapreti nevarnost še le l. 1173., ko so dobili od rimsko-nemškega cesarstva Kranjsko in Istrijo ter Slovensko marko v fevd starodavni bavarski grofi od Andechs. Vendar ta doba povesti ne spada več v našo razpravo, temveč mi imamo tukaj le še omeniti najuglednejše plemiče te dobe na kranjskem zemljišči razvèn že omenjenih. V tej dobi nahajamo že Auersperge. L. 1060. je živel prvi nam poznati Adolf Auersperg; tudi Gallenbergi in Osterbergi se zdaj pojavljajo. Od crkvenih velmož so pa ugledni brizinški in briksenski škofi, ki so dobili velika posestva posebno na Gorenjskem, dočim je oglejski patrijarh zavladal na jugu. Takšno je tedaj bilo politično stanje pokrajin, sosednih hrvatskej državi, ko se je kralj Zvonimir z njimi zapel v vojsko.

Po Megiseru, ki je zajemal svoje vesti o tej vojski bržkone iz ogerskih virov, čeravno sam izvore nemške iz one dobe navaja, v katerih pa nima niti spomena o Hrvatih (Rački: *Scriptores rerum Croaticarum* p. 188—189), navalili so poslednji večkrat v sosedne koroške zemlje,

Dvakrat prodrè Zvonimir z večjo vojsko proti severu ter prežene Korotance za mejo in popleni mnogo njihove zemlje. V Korotanskej je nastalo vsled tega silno gibanje med ljudstvom; a da se vojvoda Luitold obrani pred svojimi sovražniki, bil je konečno prisiljen, zbrati večjo vojsko iz vseh sosednih mark. Poklical je vse že poprej omenjene velmože, ki so podpirali Henrika IV., in med ostalimi tudi markgrofa Otokara III. iz gornje karantanske marke. Vsi ti vladarji so se zbrali v Beljaku, kjer jim je Luitold kot glavni zapovednik vojske razložil povod, zakaj se mora vzdignoti na dalmatinskega kralja Zvonimira. Le-tá je po njegovih besedah dolgo časa njegove podanike vznemirjeval, po njihovej zemlji plenil ter mnogo nedolžne krvi prelil. Zavoljo tega se je tako prevzel, da ne misli poprej z borbo prenehati, dokler ne postane gospodar vseh korotanskih zemelj. Zatorej se hoče on kot vrhovni gospodar zavzeti za svoje ljudi, a od knezov pa pričakuje podpore in vernosti, da se domovina reši propasti.

Vsi prisotni so z veseljem pozdravili ta govor ter prosili vojvodo, da precej napade z vso silo sovražnika. Vojska se je zbrala v kratkem, in sicer izvrstna vojska od 20.000 vojakov. Kralju Zvonimiru ni bilo to nepoznato, ali on se je preveč na dosedanje svojo srečo zanašal, ob enem menéč, da je nepremagljiv. Poslal je tudi svojega poslanca k Luitoldu z nalogom, naj se vojvodi zagrozi, da miruje. Ali vojvoda se na te grožnje ne ozira, nego se s svojo vojsko podá proti Ogleju. Zapovedništvo nad to vojsko pa je izročil Luitold markgrofu Otokaru štajerskemu ter Vilhelmu in Konradu Hayenburškemu, ki so bili vsi izvrstni in izkušeni vojniki, ter jim naloži, naj pazijo na vse, da se jim ne dogodi kakšna nesreča. Korotanci so pričakovali tedaj sovražnika čisto mirno v svojem taboru ter se niso hoteli premikati. Zvonimir zapové zatorej svojim vojnikom, da napadejo sovražnika. Z vso silo se vržejo čete hrvatske na Otokarjevo predstražo, sevèda misleč, da jim bodo ti s plenom vred prepustili ves tabor, kar se je poprej večkrat zgodilo. Ali Zvonimir se prevari. Korotanci se ne umaknejo iz tabora. Ko je pa vojvoda Luitold, ki je bil med tem z večjim delom svoje vojske že odšel iz tabora, opazil, da je med Hrvati vsled te neoprezne in brezuspešne provale nered v bojnih vrstah nastal, razdeli brž svojo vojsko na dveje, pusti Hrvate dalje proti svojemu taboru in tako jih napade od dveh strani ter silno potolèe. Neopreznost in morda prevelika pohlepnost za plenom upropastila je vojsko Zvonimirovo. V tej bitki je ostalo mnogo odličnih Ogrov, čez dvajset velmož hrvatskih z mnogobrojnim plemstvom in veliko drugih vojnikov. Pa tudi mnogo Slovencev je v teh borbah zaglavilo. In ta bitka se je dogodila — dostavlja Megiser — pri Ogleji na onem mestu, kjer se je bila nekdanj strašna bitka z Atilo. Tako Megiser.

Rački v svojej razpravi „Borba južnih Slavenah za državnu neodvisnost u XI. veku“ pa misli, da je hrvatska vojska provalila v Koruško iz posavske Hrvatske, in sicer črez Sotlo v dolno karantansko marko. Tudi to je verjetno; ako le pomislimo, da je poslal Zvonimiru pomočne čete ogerski kralj, njegov sosed, a da bi te čete ne morale tako daleč potovati, bile bi se kar tukaj v bližini ogerske države zjedinile s hrvatskimi. Če pa z druge strani pomislimo, da je prava Hrvatska z glavnim mestom Biogradom (blizu Zadra) bila takrat Dalmacija in da ste sosedni deželi Istrija ter Kranjska bili tudi v neprijateljskem taboru, mogli bi verovati Megiseru, da se je bitka dogodila zarés nekje v Primorji. Poprej smo omenili, da je bil Luitold zbral skupščino velikašev v Beljaku, kjer so se bržkone zopet sešli s zedinjenimi četami, a od tukaj jim je bil proti jugu najbližji pot v neprijateljsko zemljo Istrijo. Po vsej priliki pa je Zvonimir zbral svojo vojsko tudi večidel v svojej Dalmaciji, in zedinivši se s četami iz posavske Hrvatske in z ogerskimi pomočnimi, prodril je skozi Istrijo, pa se strnul tako nekje na primorske obale z Luitoldom. Megiser omenja Oglej, in mogoče je, da se je rés tukaj dogodila bitka.

To je bila pa tudi zadnja praska med Hrvati in Korotanci ter spada v l. 1082., kajti l. 1083. hvali se Zvonimir v nekej listini, da vlada v njegovej državi mir in tišina povsodi. L. 1076. je bil obljubil Zvonimir pri kronanju papežu Gregorju VII. vernost in vsled te obljube je ostal zvest privrženec papežev. Ko se je imel hrvatski kralj prvikrat l. 1079. boriti z Vecelinom, markgrofom istrijanskim, oslobodil ga je papež te vojske, kajti on se ni bil do takrat še dosta pripravil za boj. Ali od l. 1080. so se politični odnošaji tako izpremenili, da je Zvonimir moral biti za vojsko vedno pripravljen, in v to dobo od l. 1080. spadajo manjši navali v sosedne korotanske zemlje, dokler se niso l. 1082. s strašnim pobojem zvršile. Dimitz v svojej povesti Kranjske I. zvez. str. 151. stavlja te borbe v l. 1074. Ali to ni mogoče, kajti Zvonimir je postal kralj hrvatski še le l. 1076. ter je še le takrat obljubil papežu vernost v zahvalo za poslano krono; pa tudi uzrok tega navala ni bil, kakor misli Dimitz, samo prepir radi državnih mej, nego óna nam dobro poznata zveza med papežem Gregorjem VII. in Zvonimirom na énej ter s korotanskim vojvodo Luitoldom in Henrikom IV., nemškim cesarjem, na drugej strani. To so tedaj bile posledice investiturne borbe za Slovence in Hrvate.

Kralj Zvonimir je bil vsled te izgubljene bitke v velikej stiski. Zmagovalne čete Luitoldove so preganjale vojsko Zvonimirovo nazaj v Hrvatsko ter zapretille celó Dalmaciji samej. Narod hrvatski, ki ni bil nobedenkrat posebno voljen, vojskovati se izvén mej svoje domače države, bil je zdaj silno razsrjen ter tožil, zakaj se hodi kralj vtikat v prepire zavoljo tujih gospodarjev. Ni bilo dosta, da je bil neprijatelj v

Zvonimirovej zemlji, nego njegov lastni narod se pobuni proti njemu. S težkim trdom in z obečanjem, da se ne bode nikdar več upletal v izvanjske borbe, pomiri Zvonimir svoj narod ter zapodi sovražnika, ki je po njegovej zemlji plenil in ropal, nazaj čez meje, in tako se je povrnil zopet red in mir v hrvatsko državo.

Zvonimirova osnova, da pomore svojemu zavezniku papežu Gregorju VII., bila je s tem pobitjem hrvatske vojske pokopana. Kralj se je moral še celó za srečnega šteti, da se mu ni kaj hujšega dogodilo in da se je mogel na prestolu vzdržati. Sreča je bila zá-nj, da so se tudi sosedje njegovi v tej borbi tako utrudili, da niso več mogli misliti na vojsko.

Med tem pa se je politiški položaj v Evropi močno izpremenil. Zvezda papeža Gregorja VII. je začela temneti, udarec za udarcem je rušil ideje in osnove njegove. Zvonimir se je moral srečnega ceniti, da je mogel mirovati, ter se je radi tega l. 1083., kakor je bilo že omenjeno, v nekej listini pohvalil, da mu vlada mir in red v celej državi. Tudi drugi zavezniki papeževi niso bili srečni ter so si vsi želeli mirú. In zbor, držan v Rimu 20. nov. l. 1083., je izprosil od Gregorja VII., da ne izobči vnovič Henrika IV. Le-tá je namreč malo kasneje, o božiči, v tretjič prišel z vojsko pred Rim, in tukaj se je začel dogovarjati z rimsko stranko, ki je zaželela tudi mirú. A ko je 21. marca l. 1084. stopil v lateransko palačo, ni preostalo Gregorju VII. nič drugega, nego pobegniti v trdnjavo angeljsko. Pa tudi tukaj mu ni bilo obstanka. Robert Guiskard ga reši ter odpelje v Salerno, kjer je sledečega leta dne 26. maja umrl.

Po smrti Gregorja VII. preneha za nekoliko časa ljuta borba, ki je besnila poslednja leta med rimskim papežem in nemškim cesarjem ter njunimi privrženci. Zvonimir pa ni mislil več na borbo, a zdaj ga tudi ni imel kdo vzpodbujati na njo, in sosedni Korotanci so se pomirili s svojimi sosedi, ki jih niso več napadali. Mir se povrne v hrvatsko kraljevino ter traja do smrti Zvonimirove (l. 1088.) tudi v sosednih pokrajinah slovenskih.

M r a v l j e.

Spisal J. Koprivnik.

(Dalje.)

D. Življenje mravelj.

Mravlje, katerih že poznamo nad dvanajst sto, živijo skoro vse v večjih ali manjših družbah v umetno stavljenih stanovih, tako imenovanih mravljiščih. V poznem poletji nahajamo v vsakem mravljišču troje živalic: krilate samice, krilate samce, pa brezkrile delavce.¹ Delavci, katerih je največ v mravljišču, opravljajo sami vsa opravila. Svoje domovje si uredijo mravlje v kakem štoru, v starem drevesu, pod kakim kamenom, ali si pa postavijo visoka mravljišča iz rahle prsti, drobnih kamenčkov ali iz raznih bilk, stebel, igel itd. Mravljišče je znotraj vsestransko prepreženo z ožjimi in širjimi prehodi. Ti se razprostirajo tū pa tam v večje votline, ki so stanice babicam jajčica ležečim in požrešnim ličinkam, ali pa ležišča bubam in hranilnice za jajčica. Pri naselbinah z visokimi kupi sega mravljišče ravno tako globoko v zemljo, kakor visok je kup. Od mravljišča si naredijo mravlje na vse strani gladke steze. Kjer si hočejo nadelati pot, ondi pogrižejo najprej travo, potem zagrnejo jame in poteptajo tla.

„Vso vglajeno cesto zagledam,
Ki živa od mravljič je vsa;
Naj toraj kaj mal'ga povedam,
Kdo se po tej cesti pelja.“

Tako popisuje Slomšek njihove pote!

V takih stanovih živijo mravlje v lepej zastopnosti mirno med seboj. One ne poznajo v stanu niti prepira, niti razprtije.

„Tak' mravljičica mravlji pomaga,
Prelepo zastopijo se,“

hvali Slomšek njihovo zastopnost in bratovsko ljubezen.

Čisto drugače pa se obnašajo proti tujim mravljam. V stan ne spusté nikdar tujca, in če si zajde tuja mravlja v uglajeno stezo, ki pelje do mravljišča, napadejo jo takoj lastnice in iztirajo ven. Ako se pa obotavlja, popadejo jo in zavlečejo od steze, včasih jo celó raztrgajo. Tako ravna mravlje z drznim in nesramnim tujcem na svojej domačej zemlji! Srečate se li tuji mravlji na prostem, pa greste z neko bojazljivostjo vsaksebi. Le one drobne črne mravlje, ki živé v majhnih družbah pod zemljo, napadajo po roparsko tudi na tujej zemlji druge mravlje, če si upajo posiliti jih.

¹ Le pri nekterih tujih mravljah so v mravljišču razven teh še nekoliko večji, debeloglavi delavci, tako imenovani vojaki.

Mravlje naših krajev se zberejo proti zimi na dnu svoje naselbine. Druga se druge tišči. S prva se še nekoliko gibljejo. Pa kmalu začno dremati in kimati, in ne dolgo, spi ti celo krdelo, kakor da bi bilo mrtvo. Ni ga v stanu, ki bi slišal, kako brije zvunaj okoli mravljišča mrzel veter. Tako prespe mravlje vso zimo. Ko pa začne toplo pomladansko solnce obsevati mravljišče, vzbude se zaspaneti drug za drugim in pridejo na površje. Njihova prva skrb je sedaj popraviti stan, kajti zima jim ga je mnogo poškodovala. Tu se je udrl obok, mora se vnovič postaviti. Tam se je zasul pot, treba ga je otrebiti. Zopet na drugej strani so se podrle duri, te še morajo danes stati, in takó je treba povsod kaj popravljati.

„Vse živo jih krog gomezi,
Vse vdreno stanovanje podpira,
Popravljat si hišo hiti.“

Slomšek.

Jedva so pa spravile mravlje to delo v kraj, čaka jih že sto drugih opravil. Bubam, ličinkam in jajčicam tam doli na dnu je tudi treba toplega pomladanskega solnca, a sama ne more zalega na površje. Zató prihité delavei in znosijo otroke na solnce. A zvečer jih morajo zopet v stan pospraviti, da jih po noči ne zebe. Z mladino imajo mravlje sploh mnogo opravka. Ličinke se morajo skrbno pitati in večkrat na dan osnažiti in v drugo postelj prenesti, da se lepše razraščajo. Jajčica in hube potrebujejo toplote; zató jih nosijo delavci na površje, da se na solnei grejejo, a isto tako tudi ličinke. A kasneje jih morajo zopet pospraviti v stan. Ko zapuščajo hube zaprejško, morajo jim delavci pomagati, kajti njihove čeljusti so še prešibke in prerahle, da bi zamogle pregloдати močno srajčico. Zató jim jo delavei slečejo. Zdaj še pa pride odgoja. Mlade mravlje se morajo seznaniti s posli, ktere prinaša v mravljišči vsakdanje življenje. One se morajo navaditi mnogih spretnostij, da si zamorejo pozneje služiti vsakdanji kruh. Uk pa jim gre kaj dobro v glavo. Obnašanje njihovo je vseskozi lepo in spodobno. Le malokdaj se nahaja med njimi tudi malopridnež. A če je kateri, vedó si ga odgojitelji kmalu ukrotiti s svojimi močnimi kleščami. Mravljam ne prepoveduje namreč nobeden paragraf, nasekati takega malopridneža, če si zasluži. Pri njih še vedno veljá in je v čisljih pregovor: Šiba novo mašo poje!

Če pomislimo, da imajo mravlje razven omenjenih še mnogo drugih opravil, kakor na pr. stražiti vhode, zapirati jih po večerih in o slabem vremenu, vekšati in širiti naselbine itd., moramo pristaviti, da ne smejo rok križem držati. A v izpolnovanje svojih dolžnostij so mravlje zelo vestne in nam najlepši zgled! Po dolgem in težkem delu pa si mora sevéda tudi mravlja odpočiti. Spehana in ugnana živalica odide v kak miren kotič, stopi prav široko, povesi nekoliko svojo trudno glavico in —

zadremlje. Če je pa v stanu vse lepo v redu in je vreme ugodno, vidimo tudi večasih mravlje igrati in kratkočasiti se ter uganjati razne burke. Zanimivo je gledati jih, kako se cukajo in ščipljejo, kako se objemljejo ter postavljajo na zadnje noge, enako mladim psom. Za kratek čas nosijo se tudi okoli po mravljišči. Če bi znale, bi jo še znabiti zakrožile!

V poznem poletji, navadno meseca velikega srpana, pridružijo se delavcem še ženske in moške mravlje, oboje s krilci. Za delo niso te mravlje nobeno. Še jesti nočejo same, ampak delavci jih morajo pitati. Kot pravi plahutarji, ne ostanejo dolgo v tesnih prostorih naselbine. Moški začno prvi postajati nemirni in divjati okoli po mravljišči. Nekoliko pozneje vidimo jih plezati po travnih steblih in bilkah tam okoli mravljišča. Zastonj si prizadevajo delavci, obdržati jih domá. Za njimi privró na površje babice. Še nekaj dnij, in plahutarji se vzdignejo, če je vreme ugodno, v brezštevilnih trumah v zrak, kjer se ženijo letaje sem ter tja. Vrté pa se taki mravljinji roji radi okoli vzvišenih stvari, kakor okoli golih vrhuncev, zvonikov, visokih dreves in v ravninah celo okoli kakega človeka, kar pa ni za onega, katerega iznenadijo, nikakor ne prijetno; kajti razburjene živali grizejo in ščipljejo, kolikor morejo. Mnogokrat se združi več posameznih rojev v neizmerno veliko krdelo. Taka krдела otemné solnce, kjer se vrté, in ko začno padati na tla, pokrijejo zemljo več ke na prst debelo.

Roj traja navadno le nekaj ur. Na zemljo popadajoči, upehani moški kmalu poginejo; babice pa, katerim hitro potém, ko padejo na tla, krila odleté, ustanovijo nove naselbine, ali jih pa znosijo delavci, če so padle namreč blizu mravljišča na zemljo, v svoj stan, kjer začno érez nekaj dnij jajéica leči. Če še pa niso babicam krilec odpadla, ko so jih našli delavci, polemijo in pogrizajo jim je, prej ko jih stirajo v mravljišče, mené, da bi jim sicer znale še enkrat uteči. Dolgega življenja pa tudi babice nimajo. Ko so nalegle dosta jajéic, poginejo kakor moški; le malo ktera prezimi. Kako pa babice utemljijo nove naselbine, to še ni dognano. Najbrže si izredé, kakor je to pri drugih kožokrilcih (osah, sršenih, čmerljih), samice najprvo nekaj delavcev, katerim izročé vsa opravila v novej domovini, a one same pa skrbé od sedaj le za pomnoženje državljanov.

Nova mravljišča pa še nastanejo tako, da se odcepi del državljanov od stare naselbine in si uredi ne daleč od starega mravljišča novo domovino. Od večjih mravljišč se odcepijo na leto 2—3 take naselbine. Kako pa se to zgodi? Nekaj delavcev gre iskat primerneга kraja za novo domovino. Ko ga najdejo, skopljejo na tem mestu po 2 do 4 luknje v zemljo, da se prepričajo, ali je mogoče tukaj staviti, ali ni neki zemlja skalovita. Ako so pozvedovalci našli kraj ugoden, sklenejo takoj pod milim nebom, naseliti se na tem mestu. Sedaj se podajo na stari dom

nazaj in vsak vzame delavca v čeljusti in ga nese tja, kjer ima nastati nova naselbina. Ti si ogledajo kraj in če jim dopade, odločijo se tudi za novo domovino, in ne dolgo, že gredo s prvimi na stari dom po več tovarišev. Novopreseljenci storé ravno to, in tako se vrši preselitev nekaj dni. Konečno pa še odpeljejo novonaseljenci iz starega v novo mravljišče nekaj moških mravelj in babic. Če pa ni ob času preseljevanja v mravljišči samecev in samic, kakor spomladi in o zgodnem poletji, pa vzamejo namesto njih nekaj take zalege, iz ktere se pozneje razvijejo. Včasih se preseli tudi celo mravljišče. To pa storijo tedaj, če jim vdere voda v stan, ali ako je tam presenčno, ali pa če jih kdo večkrat draži in jim razdira stavbe. Taka preseljevanja sem pri rujavej mravlji (*formica rufa*) večkrat sam opazoval.

E. Gostje v mravljišči.

Dasiravno so mravlje v obče prepirljive in drugim mravljam neprijazne, nahajamo vendar tudi take, ki se sprijaznijo in združijo. Tako živi na pr. v mravljišči pri rujavej mravlji s svojimi otroki, ženami, moži in delavci neka majhna, žoltornjava, leskajoča se mravlja (*Knotenameise*, *Stenamma Westwoodi*). Zató da jo je pod streho vzela večja, pomaga jej manjša delati, in obé se dobro počutite.

Pogošče nego tuje mravlje nahajamo kot goste v mravljišči žuželke drugih redov. Imenujejo jih pa mravljinje prijatelje ali tovariše: „myrmekophili“. Najnavadnejše med njimi so zeliščne uši. To so tiste drobne, navadno črne ali zelene, ušém podobne živalice, ki jih vidimo včasih po cele kupe na bezgu, na stročnatem bobu itd. mastiti se. Tem živalicam so mravlje zelo prijazne. Zakaj pa se hoče mravlja uši prikupiti? Nikakor ne iz prave ljubezni do nje, ampak iz gole sebičnosti. Zeliščne uši imajo namreč vzadi na hrbtu dve cevi, po katerih izločujejo neko sladčico. To sladčico ližejo mravlje neznano rade, in baš zaradi te medicine se jim one tudi prikupujejo. Kjer se torej naselijo zeliščne uši, tja prilezejo navadno tudi mravlje, da srkajo njihovo medico. Nekterim mravljam se pa neprilичno in dolgočasno zdí, iskati vedno uši tam po drevji in grmovji (včasih tudi po koreninah), in zategadel si jih znosijo nekaj domú v stan, kjer so jim vsekdar pri roki. V tem oziru se posebno odlikuje ona žolta, kake 3 mm dolga mravlja, ki životari najrajši po pašnikih pod majhnimi, s travo in materno dušico obrastenimi prstnimi kupčki. Ta mravlja (*formica flava*) pride pa le malokdaj na površje svojega stanú. Dolgo časa se ni tedaj vedelo, s čim se hrani temnotapka. Ko so pa jeli opazovalci njene stanove preiskavati, našli so, da si redi po koreninah okoli mravljišča neko posebno uš (aphis radicum), ktero „molze“. Mravlja žoltica koplje in vrta na vse strani po zemlji ter išče po koreninah take uši; kajti aphis radicum živi izključ-

ljivo po koreninah. Kakor hitro ktero najde, pograbi jo ter jo odnese v mravljišče. Za to „domačo živino“ pa mravlje kaj lepo skrbijo. Če se se posušile korenine, kjer se je živina „pasla“, znosijo jo na druge, sočnate, kajti one vedó dobro, da „krava pri gobci molze“.

Osten-Sacken je opazoval pri Washingtonu in v Verginiji v Ameriki mravlje, ki so stavile po rastlinah iz vlažne zemlje in ličja okoli zeliščnih ušij hleve ter nosile marljivo pod to zavetje usne ličinke. Imenuje pa mravlje, ki krmijo svojo živino v hlevih, „stallfütternde Ameisen“.

Poleg zeliščnih ušij so najnavadnejši gostje v mravljišči keabri. Samo pri naših domačih mravljah našli so nad 300 kebrov „myrmekophilov“. Najzanimivejša med temi sta veliki in mali kijonoša, *claviger longicornis* in *claviger testaceus* ali *foveolatus*. Oba sta rudeče-rujava. Prvi meri 2 mm, drugi samo 1½ mm. Ta keabriča sta slepa, imata vzrasteni gorni krilci in na nogah samo po eden krempelj. Te stvarice so tako neokretne in kilave, da bi sploh ne mogle živeti, če bi jih ne preskrbovale mravlje z vsem, česar jim je treba v življenje. One jim dadó stanovanje, branijo jih sovražnih napadov, pitajo in gojijo jim mladež (zalego); celó starce morajo krmiti, kajti nobeden kijonoša ne žre sam. Storijo li pa sebične mravlje vse to zastonj? Nikakor ne! Kdo bi pa tudi zamogel od samopašne mravlje to pričakovati? Keabriči imajo zgoraj na prsnem oklopu in vzadi na pokrovkah dve udrtni. V vsakej jamici se nahaja šopek ščetin. Te ščetine izločujejo neko sladčico, po kateri mravlje ravno tako hrepené, kakor po medicini zeliščnih ušij. S to sladčico morajo tedaj kijonoši odškodovati mravlje za njihov trud, kar jim pa sevéda nikakor ni težko. Veliki kijonoša živi pri mravlji krvavici (*f. sanguinea*), mali pa pri mravlji žoltici (*f. flava*).

Drugi keabri *myrmekophili* spadajo večinoma v pleme kratkokrilcev (*staphilinov*) in kosokrilcev (*histeridov*). Pri rujavej mravlji (*f. rufa*) nahajamo prav pogosto kosokrilca: *heterius quadratus* (2½ mm dolg in ravno toliko širok), in pri mravlji krvavici (*f. sanguinea*) kratkokrilca: *lomechusa strumosa* in *dinarda dentata*. Razmere med temi gosti in mravljami še niso popolnoma znane. Nekteri so najbrže deloma odvisni od mravelj, a drugi ne. Zadržujejo se pa le v mravljišči, ker jim je všečno stanovanje in jih mravlje ne preganjajo. — V stanu pri mravljah živi najdalje zlata minica (*eetonia aurata*), podobna ogereu in žre trohnevino na dnu mravljišča. Mravlje jej niso sovražne. Tudi prasičkom (*oniscus*) so nektre mravlje prijazne. Če odgrnemo zemljo v vznožji mravljišča pri rujavej mravlji, gotovo jih zapazimo nekaj. Zgodaj spomladi najdemo jih céla gnezda sredi med spavajočimi še mravljami. Kaj pa je mravljišče tem živalicam? V prvej vrsti zavetje. Ker se pa živé o vsakovrstnih živalskih tvarinah, dobijo v mravljišči tudi pogosto kak grizljaj!

(Konec pride.)

Stanko Vraz, pesnik in pisatelj slovenski.

Spisal *Andrej Fekonja*.

„Postal za mater je pisavnik“.

St. Vr.

„Jaz sem poprej zmeraj mislil, da St. Vraz ni nikdar nič slovenskega pisal; — morete si tedaj misliti, kako sem bil presenetjen, ko mi na enkrat pride toliko izobilje njegovih slovenskih spisov pod roke.“ — Tako je sodil o Stanku Vrazu pok. Ferdo Kočevar, dokler ni dobil njegove rokopisne zapuščine o slovenskem narodnem slovstvu ter je „četrlikrat nesel vsakokrat poln robec njegovih spisov v svoj stan, da jih vse pregleda in prebere“ („Slov. Gospodar“ 1868). In tako je mislil gotovo marsikteri Slovenec in še méni kdo morebiti i danes tako o tem „Slovenecov vskòku“. Toda stvar se ima nekoliko drugače. — Ne bode sicer tú govora o Vrazu kot nabiralci slovenskega národnega blaga književnega, ktero je, mimogredé omenjeno, menda rés nekje v „Matičinem“ ulnjaku izginolo (čitati moreš nekaj o njem v „Zori“ 1876); nego ogle dati si hočemo našega Stanka nekoliko kot izvirno-slovenskega pesnika in pisatelja, kakor ga zasledujemo v nekterih njegovih po dobrej sreči nam ohranjenih pismih do svojih prijateljev („Děla Stanka Vraza“ v Zagrebu V. 1877), ktera pak gotovo še marsikomu izmed njegovih rojakov niso znana.

Poglejmo torej, kaj je Vraz pred blizu polovico veka slovenski peval in kako je on tedaj pisal slovenski!

I.

Jakob Frass po krstnem in rodbinskem imenu, ali kakor se je pozneje v književnosti sam imenoval, Stanko Vraz, je po istih svojih besedah „imel srečo roditi se in odrasti v jednom kraju Slovenstva, kder se more biti največ peva (Děla V. 206).“¹ Zadojen s slovenskim mlekom

¹ Rojen je dne 30. jun. l. 1810. v kraju Cerovci, spadajočem k občini Žerovinskej v fari Svetinjskej med Ormožem in Ljutomerom od nagernjaka Jožefa Frassa in iz njegove žene Katarine roj. Kotnikove; umrl v Zagrebu, bivši tajnik „Matice ilirske“ in urednik letnika „Kola“, 24. maj. 1851. — Kratek životopis Stanka Vraza glej v „Zori“ 1877 (tudi 1876).

D. Trstenjak izraja rodbinsko, med štaj. Slovenci jako razširjeno ime Frass od sodnikov Frasi, Fraissi imenovanih, ktere so Nemci med Slovenci postavljali za izpraševanje in izvrševanje krivice (Nar. koled., sporoč. in letop. Mat. slov. 1869, 31). Naš pisatelj se je rajši imenoval Vraz po tolmačenji Fr. Markovića — tako, kakor je delal: namreč, akoprav drugače jako nežne naravi, vrazil (laedere) je mnogo on nemčečo silo v svojej domovini ožje in širje („Vienac“ 1880, 36); ime Stanko pak je preobrazil iz svojega firmskega imena: Konstantin = slov. Stanislav — Stanko!

in vzgojen po slovenskih Vilah začel je tudi, prispevši jeseni 2. okt. l. 1833. v N. Gradec na višje nauke, najpreje delati baš za slovensko slovstvo, k čemur se je pripravljaj že od mladih nog, še pred preporodom južnih Slovanov. Živelo je tedaj v Gradci med povse tujim, slovanstvu nikakor prijaznim življenjem nekoliko mladih Slovencev, kateri so pod svojo skromno zastavo národno prijateljski drugujóci poskusili se tudi na književnem polji slovenskem, in od katerih so takrat glavni bili Murko, Caf, Miklošič. V kolo teh navdušenih mladencev vzprejet, odločil se je tudi Vraz za načelo: „Vse za domovino“, kakor piše takoj 3. okt. l. 1833. svojemu prijatelju Jos. Muršecu, tedaj kaplanu pri sv. Miklavžu blizu Ljutomeru in pozneje na Ptui, s katerim je on marljivo in pogosto dopisoval vse do svoje smrti. „Vse za domovinu,“¹ piše mu, „i naj bude priredje naše. Našu inteligelnu moč (žile močnega razuma) nam Slovencom le Domovina dala je, za tega voljo njo le zahvaležni sini, za njeni odrasek trošmo.“

In kako se je Vraz radoval vsake slovenske prikazni, tudi najmanjše ter na videz neznatne, spoznavamo iz njegovih besed zopet Muršecu 29. „ivanšča“ 1833 (pis. bohor.): „Vašo pismo sem petnájstega mesca zdajnega z' mnogim veseljem poprijél za vóljo slovénkega nadpíska, z' večim pa veseljem znotrobo pisma očima preštél (skoro bi rekel) požréł. — Vaše novine, ako so ravno voske, kratke in redke, me tudi so jako razveselile, da spoznam še eno dušo k' moji jednako nastrunjeno, jednako priglašeno.“ — A v istem pismu že Vraz tudi bridko toži o mlačnosti in nestalnosti nekterih Slovencev, rekóč: „Kaj se me tiče, sem še tudi na teli zdrav, ali sercé moje so mi moji Gradčki nezvesti prijatli preci ranili, ino celó moji naj blizneši. 'Z pervega me je njena nezvernósti boléla, ali zdaj mi je že ne več žal, da sem že bolje spoznal njene nizke duše (profanum vulgus!), ki le prijateljstvo po dobičku sodijo. — Pa zadosti od tek suheh objektov.“ Dne 30. okt. i. l. pak mu piše: „Družba naša Slovena imade jednako nezgodo s vojnom Doma Pedrona, da svaki dan otstopu sborniki, i reću, da neimadu baš sad korista, a ja ću njemu vijeren ostati, et si fractus illabatur orbis.“ — In kar je rekel, ni oporekel; ostal je zvest svojeji odločbi. „On je (bil) pravi Slovenec, ni pa kak prirožlek, ki je na pol miš na pol pa ptič“ (Děla V. 155). Tudi je pozneje, ko je bil že navdušen „Ilir“, pozdravljaj lepo „vsakega Slovenca ki jè dobre volje (ali bolje dobre misli, ovači bi tudi mogli pijance

¹ Da se v resnici zna, kako je Vraz pisal slovenski, treba je pustiti vse uprav v izvornej obliki, neizpremenjeno (kakor je tudi v „Dělih“ tiskano); samo namesto stare bohorice stavljaj na dotičnih krajih novo gajico. — Sicer pak je tudi treba pomisliti, da so to le prosti listi, ktere je Vraz večkrat v naglici pisal ter jih morebiti včasí še prečitati ni utegnoł. Tako se nektare nepravilnosti v pisavi in jeziku same tolmačijo (ako je sicer vse prav zvesto pretiskano?).

pozdraviti), naj bo v suknji ali v čohi.“ A tudi deloval je na to in druge k temu nagovarjal, „náj se božja reč — Slovenstvo razširi od Ševra do Juga, od Izhoda do Zahoda, koder koli pozabljeni Slovenci prebivajo“ (l. c. 169).

II.

Takoj prvi dan po svojem prihodu z Miklošičem v Gradec govori Vraz o slovenskeji narodnosti in književnosti v omenjenem pismu (3. okt. 1833) na Muršeca: „Prosim starajte se za naših novin volo vu spodnih krajih, poterdite Slovenopolite vu Lotmergi i v Središčeh, i nagnite na to, ako je mogoče g. Simoniča i njegvoga far-meštra, — oni se mi zdejo goreči Slovenec, — da se našoj še mladoj sloveznosti leži pomore“. In hitro se loti tudi sam posla! Postal za mater je pisavnik.

Začenja pak Vraz svoje slovstveno delovanje z nabiranjem slovenskega národnega blaga. Vsled čitanja drugih národnih pesnij slovanskih, kakor sam pripoveduje, nabira že l. 1833. po svojem rojstvenem kraju „iz ustih mladjih ljudih narodne pēsni zajedno s napēvi, a iz ustih starijih povēstice, poslovice, jedra prirečja i ostale stvari, koje se na narodni život pretežu.“ A pozneje l. 1834. in 1837. po ostalej Štajerskeji, po Kranjskeji in Koroškeji, in l. 1838. po zapadneji Ogerskeji peš potujóč, pomnoževal je svojo zbirko z novim evetjem, od česar je l. 1839. v Zagrebu izdal razdelek I. pod naslovom: „Narodne pēsni ilirske, koje se pēvaju po Štajerskoji, Kranjskoji, Koroškoji i zapadnoji strani Ugarske“ — prvo slovensko knjigo v novem pravopisu. Pri tem vzpodbuja tudi rodoljubne znance, naj zá-nj nabirajo, osobito Muršeca, kteri mu v tem in v vsakem drugem domoljubnem poslu zmirom prijateljski roko podaje. Tako mu zaraditega piše dne 5. dec. 1833: „Ne pozabte še skerbno i zvesto slovenskih pripovesti, i druga, kaj še nam narodnosti ostalo, pobirati, ar bi tega znali še letos lnošiti (?).“ A pozneje 23. apr. 1837 pisal je istemu (Muršecu): „Če kaj s g. Simičom od svete Barbare skup pridete, povedte mu, kaj ga jaz lepo prosim, al mi nebi on z nekoliko narodnih pesmi s tistih krajov zebravši poslal, posebno pa en dvojsopev, ki se pre tak nekak popevlje, kak so mi g. Dominkoš pravili, kaj so jo v Zaveršji slišali:

Rybíči. O deklíce ljubljene, — al nas Vi ljubíte?

Dekliči. Hm — hm, ja — ja, — z serdca pravega. itd.¹

Ove proste pesni národne so se bile Vrazovemu srcu toliko priljubile, da so mu bile „neprestane pratilice (spremljevalke) i učiteljice“

¹ Kako je Vraz slovenske národne pesni dalje nabiral, o tem obsirnejše drugikrat. Tú se zdaj to omenja samo kot začetek Vrazovega delovanja na slov. književnem polji.

(Děla II. 103 a) njegovim osebnim, lastnim poesijam, ktere je že istodobno tudi začel sestavljati. Kakor je on nekdaj v onem kraju, „kder mu je zibka stala“, domače „Vile slušao do hore zapadne“ (Djulabije III. 49), tako je tudi, veli sam, „moja vila odgojila se u bašti (vrtu) narodnje poezije“ (Děla V. 206). In z istim glasom, s katerim je tedaj njemu „uz zibku sestrice pĕvala“ (Djul. III. 47), oglasil se je sedaj tudi on „pojuć ustma, koje Vila u kolĕvci poljubila“ (Djul. razl.). Pa kako bi tudi drugače bilo? — Saj so ga tako naučile „Slovenke, Bogom posestrime mile,“ katerim še pozneje, ko je bil že proslavljen pesnik „ilirski“, z radostjo in navdušeno kliče: „Oj Slovenke krasne, vi morske deklice! Od kolĕvke moje krotke grličice!“ (Djul. II. 72).

III.

Na začetku tega stoletja — tako piše Vraz sam — razvedrilo se je nebo nad rodnimi brati v gornjih straneh naše domovine, posebno med Muro in Dravo, in vzrastlo je cvetje slovensko na polji duševnem. Tú se je zbrala v eden tabor brez dogovora vsa mladež navdušena za krasno, dobro in krepostno. In ta mladež je smatrala ostale, češ da svobodnomislĕče Slovence, ponašajoĕe se z nekakšnim svetoobĕanstvom (kosmopolitismom) kot nekakšne nemške slobodnjake, karajoĕ jih za materialiste, kateri dobro naroda svoje posebnĕj koristi podlagajo. Vredno je, da omenjamo tu prve glave onih „vitežkih slovenskih vznešenjakov“ (enthusiastov). V Kranjskej je bil na čelu Val Vodnik, po izrazu Vrazovem „prvi pesnik korotanske grane onega veka“ (umr. 1819 v Ljubljani), poleg njega Juri Japelj (ravnatelj semenišĕa v Ljubljani, umr. v Celovci 1807), Bl. Kumerdej (okrožni komisar v Ljubljani, umr. 1805) in dr. V Koroškej Osv. Gutschmann (jezuit, kons. svetov. lavant. škof., že 1777, 1789) in njegov uĕenec („nadkriljujoĕ uĕitelja i srcem i umom“) Urb. Jarnik (umr. kot župnik v Blatogradu 1844). A v Štajerskej Jan. Primic (roj. v Kranjskej, prof. slov. na lyceji v Gradci 1812, 1813), Jan. Šmigoc (v službi grofa Attemsa na Ptui, pisatelj slov. slovnice 1812), Narat (gymnas. uĕitelj verozak. v Mariboru, pisat. slov. slovarja, utopil se v Dravi), „pobratim in drug njegov“ Mih. Jaklin (župnik pri Svetinjah, pozneje dekan v Ljutomeru, umr. 1848), Kosi (pozneje župnik v Leskovcih), Fr. Cvetko (župnik v Lembahu 1822—43, po tem okrožni dekan na Ptui, za tem v Ljutomeru, umr. v Mariboru 1859), Al. Perger (preiskovalec slov. starin, umr. kot oskrbnik grajšĕinski bl. Radgone 1840), Kol. Kvas (prof. slov. v Gradci od 1823), Ant. Krempelj (župnik pri sv. Lovrenci v Slov. Gor. od 1827, in pri Mal. Nedelji 1836—44, kder je napisal „Dogodivšĕine Štajerske zemlje“) in Stef. Modrinjak (kaplan pri sv. Tomaži, za tem župnik

pri sv. Miklavži v Ljutom. Gor., umr. 1827) „ondaj prvi pesnik slovenski grane panonske, kakor sta bila na grani korotanskej Vodnik in Jarnik!“

To so „representanti ideje slavjanstva na Malem Štajeru“ v onej prvi dobi, ktere Vraz sam imenuje (Děla II. „Gusle i tambura“ str. 134, 5), a h katerim se morejo vredno pristaviti še Leop. Volkmer „veseli pevec Slovenskih goric“ (kpl. pri sv. Urbanu bl. Ptuja, umr. 1814). Pet. Dajnko (kpl. v Radgoni, pozneje dek. pri Vel. Nedelji), Ant. Šerf, (tedaj kpl. pri Vel. Nedelji 1832): vsi možje za prvi razvitek slovenske knjige v onej dobi jako zaslužni. Nekteri od teh „vitežkih slovenskih vznešenjakov“ so še za Vraza živeli „s telom i duhom i perom“ (Krempelj in Jaklin sta mu bila učitelja v početnih naukih). A „v kakem duhu so dihal, pod kakšno zastavo vojevali tedanji naši domorodci“, razvidimo jasno iz pesni Modrinjakove prijatelju Cvetku („Ex vinculo amicitiae cecinit Modrinjak m. p. pro 1813“), ktere prva polovica se takó-le glasi:

Zadnji človek je na svēti,
Ki svoj rod za nič drži;
Zapstoj so mu rožni cvēti;
Njemu nikaj ne diši.

V nadrah maternih se shrani,
V njenoj reji se zredi;
Mačoho oslépno brani,
Mater pa za nič drži.

Erjav kakti Judaš bódi!
Naj te pes za plotom jé!
Med Slovence naj ne hodi,
Ki je prav Slovenec né!

Vsi ti in drugi branitelji slovanskega duha od prejšnje dobe vsajevali so ali s svetom ali z zgledom v mlado sree Stankovo isti plemeniti duh — ono vzlasti Jaklin, to brez dvojbe še Modrinjak, — ter so tako Vraza že tedaj vzpodbujali k istemu delovanju. A sedaj prišedši v Gradeč, nahaja se Vraz sam v krogu enako mislécih mladih Slovencev, z drugimi oddaljenimi pak občuje pismeno. Bilo je namreč v dobi Vrazovega dijakovanja razven gori imenovane trojice, Miklošiča, Čafa in Murka, v Gradei, na Malem Štajeru in po ostalej slovenskej deželi raztrošeno še nekaj „Slovenopolitov“, znancev in prijateljev Stankovih, ponajveč duhovnikov, kakor že omenjeni glavni Muršec, za tem Košar, Šamperl, Klajžar, Knuplež, Matjašič, Vrabelj, pozneje Trstenjak, dalje Kocmut, Simonič, Horvat, Peserl, po tem Dominkoš, St. Kočevar, Prelog.. v Štajerskej. V Koroškej poleg starca Jarnika navdušeni M. Majar; v Kranskej Prešeren, Čop, Kastelec, Smole, Rudež, Mažgon, Zupanec..., od katerih je „ta v prozi oni v verzih“ poskušal se na duševnem polji slovenskem. Z nekterimi od teh „bratov“ Vraz sam dopisuje, druge pa v svojih pismih večkrat omenja pozdravljajoč jih z „vso tvrdo Slovenščino“ v Gradei kot „verne in dobre Slovence“.

V takih duševnih zvezah začel je Vraz že takoj po svojem prihodu v Gradec tudi sam slovenske pesni zlagati, ali pak prevajati jih iz tujih literatur, s katerimi se je že preje na gimnaziji v Mariboru bil začel spoznavati in k čemur ga je največ napotoval njegov tovariš in najbližji rojak Fr. Miklošič Radomerščan. To priznava hvaležno Vraz sam v svojej Fr. Miklošiču posvečenej, njun rojstveni kraj slavečej pesni: „Babji klanjac“ l. 1839:

Tvoju ljubav, skrb i brigu
Nikad neću zaboravit,
Već ti ime uvijek stavit
U života moga knjigu.

Nu proslavit tko razsudnu
Tvoju pamet može zadost?
Što pod moju ludu mladost
Upravi mi nogu bludnu, —

I u jednu svrhu skupi
Žice plahe moe pameti,
Kazivajuć, gdje se svieti
Od istine prag i stupi.

Znaš li, s tobom kruge vedre
Od Marona i Omiera,
Od Byrona, Alighiera
Kad prolazih do Savedre?

Znaš li, brate, kad kroz more
Odjedrismo k Neve kraju,
K Visli, Labi i Dunaju,
Blago kupeć, moj Mentore?

Mila bjahu šetališta,
Po bostanih Hesperidah,
Milo iz vriel' Pieridah
Pit, nepamteć brige ništa.

Al nada svim naših, zibka
Mio bjaše kraj — Mure, Drave,
Gdje slavulja puna slave
Hladkom njiše grana šibka.

Tu ti snivat moja vila
Sa sestrami ljubi sada
Oko raja streptje rada,
Koga ah sma ostavila!

In na Miklošiča misli Vraz gotovo tudi v pesni: „Izpovest“ (N. Gradac d. 15. velj. 1834):

A ti brate, što ti u priklétje
Od Mudrice uvede mi um!
Da te Slava vèk u vènce splétje,
Razigrava grèkih maslin' cvétje,
I tih palmah hindostanskih šum!

Izvirni pesniški prvenci Vrazovi iz leta 1833. do 1835. — pozneje jih je predelal na „ilirski“ — so vsi lyrskega značaja, in kakor se more iz njegovih pisem, Muršecu pisanih, gotovo izpoznati, zvest in naravni izraz njegovih resnično preživljenih čuvstev. Hrepenenje po zapuščenem rojstvenem kraju in selskih tovariših ter zabavah svoje prve mladosti, želja pomagati svojej teptanej domovini, slasti in boli prve ljubezni: to se odseva v njegovih prvih pesmicah, a tudi v onodobnih pismih njegovih, s katerimi razkriva prijatelju svoje srce. A te prve slovenske, pozneje poilirjene pesni Vrazove so one v njegovih Delih II. b. v zvezku „Gusle i tambura“ imenovanem, pod razdelkom „prvo listje“ (ako ne vse, to vsaj nektere): „Prvi razstanak“ (N. Gradac 3. stud. 1833), „Izpovest“ (N. Gradac 15. velj. 1834), „Borba“ (N. Gradac 23. trav. 1834), „Nepokornost“ (Žerovinci 13. ruj. 1834), „Čelovi“ (Ilovci

20. ruj. 1834), „Tuga“ (N. Gradac 12. list. 1834), „O ponoći“ (N. Gradac 13. svib. 1835) in „Preprošenoj“ (Ilovci 20. ruj. 1835).

Iz pristavkov vidimo, da je Vrazova vila spevala ove pesni med šolskim letom in o počitnicah l. 1833., 1834. in 1835., „a ono iz dobe jedne, gđe se ona tek probudila, počimajuć sboriti (govoriti) onako kako je čula govoriti ljude rodnog svog kraja“ — torej slovenski, — izpoveda pesnik sam. A dalje še govori, da ovi razdelek pesnij, „Prvo listje“ nazvan, „sadržava prve radostne i žalostne uzklrike vile moje, kad je kao dēte ludo i ne jako (slaboumno in šibko) ostavila (zapustila) prvi put kuću i kolēvku (zibelko) svojo. Tu ona stupkajući često se još i bojazljivo hvata (prijemlje) za skut (krilo) i rukav dadiljah (pestunj) svojih, kao što to biva gotovo u svakog dēteta godinah njezinih, pa i sasvim tim još kadkada padne trbuške. Bijahu joj tu dadilje vile stare klasičke i nove germanske i romanske — najpače iz luga romantičkog.“

Tako piše Vraz sam o svojih pesniških prvencih slovenskih, ktere je pozneje l. 1845. svetu izročil „u oděci (obleki) ugodnijoj — u narječju književnom“ (t. j. „ilirskem“), kterim pak vendar še „ovdē ondē nać ćeš tragovah (našel bodeš sledov), što će te spomenuti na zavičaj njezin (rodišće njeno, vilino).“ (Gusle i tambura, predgovor.)

Naj navedem tudi nekaj iz Vrazovih pisem, ktera se z njegovimi prvimi pesnimi sōglašajo. Tako piše Muršecu dne 30. okt. 1833 (poskušajōć že „ilirski“): „Tužim, da nisu vakancije, da ne mogu Vas i gospodina Igumana (parochum) obodit, kod koji sam bezskrben i sloboden bio; a na Gracu me muću nužde i svakojake skrbi, da ne znadem, kod meni glava stoji. . . . Pište mi skoro odgovor i novine, koje snate, i sve me veseliću. — I šta ste dobili ruina vina, da ga jesenos pićemo.“ — A „na den svet. Tita škofa“ 1834 piše mu: „Včera mi je seer Kancelar pravil, ka ste zdaj v' mesto zakaplanjeni — para tej ga neboma već v' Kajžari po šegi Grekov i Rimljancov ležaje' na laket naslonjena pila!! — Kancelar je menil, će ste prej ne zgorie mogli pisati, kaj še bote zdaj menje časa meli, da ste v' takem mesti gostlivem, ki bodo Vas povsod tak radi meli, da nanjē nebote po meni se spotiti mogli, — pa nanj bo, kak hće, ja še Vas le s' tim pismom nadleči derznm spomniv še se Vašega nekdašnjega družstva, kero še mi skos svoje učinke, prijasne obraze najnih zabavstev na pamet nosi. — Vi ste zdaj v' mesti: kdo bode nam zdaj slovenske reči i povesti tak zvesto i radoljubno mej ljudstvom pobiral? Kdo moje ljublene sestre deco dostojno vučil? Kdo druge Slovenčke Miklašovske fare? — . . . Srečno stante, i pasko mejte, kaj se Vam kde Vaše presvetnostne oči ne zapletejo, kajti v' Ptuiji je mnogo Jelen, Lajid i Aspazij; ta bolezen je tak začarliva, ker vse druge čutke premaga i topi, i mir serca prežene. — To vse ja bolje vem kak kdo drugi experientia docet —“.

(Dalje pride.)

Utemeljitev in cvet krakovske akademije.

(Po Rogalskem spisal K. Glaser.)

V sedanjih časih, ko vsak slovanski narod napenja vse moči, da bi se izobrazil po tistem potu, ki je njemu najbolj primeren, zanima gotovo vsakega slovanskega rodoljuba, podučevati se o učiliških in znanstvenih zavodih, ki so dajali našim prednikom hrano duševno. Med take zavode moramo tudi krakovsko akademijo znanostij prištevati; saj je ona odlično uplivala na razvitek poljskega slovstva.

Slovstvena zgodovina tega po Rusih najmnogobrojnejšega slovanskega naroda razdeljuje se v šest dob; namreč I. doba od sprejetja krščanske vere do utemeljenja krakovske akademije leta 1364. = doba Pijastovska; II. od leta 1364. do 1521., ko sta nastopila Reja iz Naglovic in Jan Kochanovski = Jagiellonska doba; III. do leta 1622., ko so jezuitje v Krakovu otvorili šolo = Zigmuntovska ali zlata doba; IV. do leta 1750. = scholastično - maccaronično - lyrična; V. do leta 1822., ko so se prve Mickievičeve pesni natisnole = Stanislavovska in VI. do sedanjega časa = doba Mickievičeva.

Iz tega je razvidno, da je duševno gibanje v Krakovu dvakrat poljskemu slovstvu utisnolno svoj pečat.

V Jagiellonskej dobi še Nemci v omiki in znanostih niso prekosili Poljakov. Po nemških universah še takrat nihče ni dobro razumel latinski, nihče ni znal temeljito učiti retorike, dočim so tedaj latinski klassiki poljskim kronikarjem bili dobro znani. Nemci so se pozneje kakor Poljaki učili od Italijanov starožitnega slovstva. Na matematične nauke so Nemci v Krakov prihajali v onej dolgej dobi, ko je Krakov bil središče omike za severno Evropo.

Akademija, utemeljena po Kazimiru Velikem, hiral je v začetku. Mnogo Poljakov se je učilo na praškem vsenčilišču, kjer je poljska kraljica Jadviga za Litvane ustanovila kolegij. Ta pobožna in spoštovana kraljica, želée znameniti čin svojega deda Kazimira povekšati, izprosila si je pri papeži Bonifaciji, pri katerem je imela veliko ugleda, da je leta 1397. potrdil akademijo, dovolil podučevanje bogoslovcev ter postavil licencijate, baccalaureje in doktorje bogoslovstva s pariškimi v enako vrsto. Vladislav Jagello, izvršujoč voljo ljubljene Jadvige, obnovil je in obudil akademijo Kazimira Velikega. Po Petru Wysz-u, krakovskem biskupu, in Janu Tęczyni, kastellanu, ktera je bila kraljica v svojej oporoki za to odločila, dal je hišo v ulici sv. Ane kupiti. Denar v to svrhu je že tudi bila Jadviga odkazala. Poklical je leta 1400. mnogo magistrov in doktorjev poljskih, ki so se bavili v Pragi, ter je med velikimi svečanostmi preselil akademijo iz podmestne vasi Bawal v mesto Krakov.

Leta 1400. v dan sv. Marije Magdalene podali so se senatorji in gospodje trumoma h kralju. Med osmo in deveto uro dalo se je v kolegiji Kazimira Velikega znamenje. Dekani vseh fakultet, professorji in ondašnji rektor Stanislav iz Skarbimierza, oblečen v dolgo škrlatno togo, spremljan po pedelih in dolgej vrsti doktorjev, magistrov in dijakov, podali so se na krakovski grad, kjer so jih pri durih dvorni uradniki prijazno sprejeli in sprevedli do grajske cerkve. Po dokončanem božjem opraviilu imel je senat sejo. Rektor se je z jedernatimi besedami zahvalil kralju, da tako skrbi za akademijo. Nató je Nikolaj s Kurova, biskup vladislavski, kraljev kancler, v kraljevem imenu v obširnej besedi razlagal, da je kralj akademiji jako naklonjen; on jo hoče na čelo postaviti vsem naučnim zavodom; rektor in professorji se naj vsi preselé v hišo, za katero je že Jadviga nakazala denar, in ki bode vseh davkov prosta; professorji si naj tam vse tako uredijo, kakor jim najbolj kaže. Ko se je rektor še enkrat zahvalil, da hoče Kazimirov biser lepo shraniti v mestu, reče vladar: „Dal Bog, da bi bila akademija biser ne samo mestu, ampak vsemu sarmatskemu svetu, dà celó vsemu krščanstvu.“ Vladislav se je v utemeljnem pismu tako izrazil: „Hočemo imeti studium v vseh naukih: v theologiji, in iure canonico, in physice, v pravih in drugih prostih naukih (artes liberales); raditega tedaj ustanavljamo kolegij na večne čase.“

Preselivši se v novo stanovanje, odločila je akademija, drugi dan po sv. Jakobu začeti predavanje in na tó slovesnost kralja s senatom vred povabiti. Ta dan, ki se je tudi po vseh cerkvah naznanil, podal se je kralj z velikim in ponosnim spremstvom iz grada v ulico sv. Ane. Spredej je jahal kraljevski dvor v bliščečej opravi; za njim je korakal rektor v togi žametnej, z zlatom obšitej, potém professorji bogoslovja tudi v krasnih togah; za njimi dekan modroslovcev v škrlatnej togi, obdan z gosto trumo kraljevskih helebardistov; potém senat, škofje, vojvodje in kastellani; pred njimi je korakal kronin maršal; njim se je pridružila dolga vrsta duhovnikov, dvornih in mestnih uradnikov. Po vseh oknih, na mostovžih, celó na strehah pozdravljalo je mnogobrojno ljudstvo z radostnim ploskanjem akademijo s kraljem. Ne samo iz častnega števila pred kraljem stopajočih poljskih in litvanskih gospodov, ampak iz lastnega čuta spoznal je narod, da uvajajo sedaj v mesto ustanovo, iz ktere bode izvirala kakor iz živega vreleca dobrodejna svetloba po vsej Poljskej v zvezi s krščanstvom. Akademija bode vzgajala prosvetljene može, ki bodo osrečevali svoj narod, može, ki bodo znali vihteti uma svetle meče in bridke sablje, ki bodo svojej domovini osvetlili lice pred svetom. Tega jasnega spremstva niso mogli vzprejeti niti kolegij vladislavski, niti ulica sv. Ane, niti ogromni rynek (četerooglat veliki trg, kjer stojé Sukiennice, ena cerkev in rotovž). Samo kralja, senat in

professorje sprevedli so v novi kolegij, kjer je Peter Wysz, biskup krakovski, „Veni Creator Spiritus“ zapel. Razvèn teh so bili še navzoči Nikolaj s Kurova, biskup vladislavski, Albert Jastrzębiec Poznanski, Jan s Tęczyna, kastellan krakovski, prvi senator na Poljskem, Jan s Tarnova, Jakob s Koniecpola, Jan Ligeza in mnogo drugih. Nikolaj s Kurova, kronin kanceler, biskup vladislavski, prečital je glasno obširen, v latinskem jeziku napisan privilegij akademije, kjer se med drugim tudi to pové: „Naj bo tedaj tukaj biser svetlih vednostij, da bi pošiljal v svet može znamenite po jasnem sodu, venčane po krasnih krepostih in podučene v raznih naukih; naj bode vir znanostij, iz ktereга bodo mogli erpati vsi, ki si hočejo ugasiti žejo po izvoljenih vednostih. Vsi sploh in vsak posebej, duhovnik, šolnik, posvetnjak, čijih svojci ali sorodniki radi nauk v Krakovu bivajo, so pri prihodu in odhodu v vsakem oziru za se in kar imajo sebj, prosti vsake carine. Jelo in pijača in sploh vsa hrana, zrno, marcovo pivo, vino, drve, vse, vse je prosto davkov za te, ki stanujejo v našem kraljestvu in so s krakovsko akademijo v kakej dotiki. Gledé pravnih zadév odločujemo, da imajo vse šolske osebe in vsi dijaki svojega lastnega rektorja, ki naj v državljanskih zadevah sodi; njega pa morajo vse šolske osebe častiti in slušati; krakovski dijak se ne sme niti v Krakovu niti kje drugod pozvati pred navadno sodnijo. Od razsodbe rektorjeve pa ni priziva na višjo sodnijo. Če bi se pa učenec ali šolska oseba zasačila (kar Bog odvrni) pri zločinu, uboji ali kterej koli kriminalnej stvari, tedaj pa se mora biskupovej sodbi izročiti, če je duhovnik, a našej, če je posvetnjak. Če bi kdo naših naslednikov hotel te privilegije preklicati ali omejiti, ta pa vedi, da ga zadene ostra jeza knežja in osodepolna revščina in nepričakovane nesreče.“

Ko se je ta privilegij prečital, izročil ga je podkanceler rektorju, ki ga je klečé sprejel. Potém je stopil na katedro Peter Wysz, krakovski biskup, in ta je imel prvo predavanje o kanoničnem pravu. Po dokončanem tem govoru vpisali so se kralj in vsi senatorji v akademično matico; in kralj je še ustmeno zagotovil rektorja in professorje, da hoče skrbeti za razširjenje akademije. Za grb je dal akademiji orla na tarči, katero drži sv. Stanislav, rektorju pa dvoje žezel s krono. Potém se je rektor še enkrat, a v poljskem jeziku zahvalil. Konečno je kralj akademikom priredil na gradu sijajno veselico. Tako se je odvijala akademija krakovska!

Ta nova glavna šola na severu je bila takrat podlaga zapadno-evropskej omiki. Zakaj tam se niso izobraževali samo Poljaki, ampak iz vseh sosednih slovanskih dežel, iz Šlezije, Moravije in Česke, celó iz Ogerskega in Nemškega prihitela je ukaželjna mladež do Krakova, poslušat slavnih professorjev. Tamošnja akademija je bila v XV. veku najimenitnejša v severnih deželah. Italijan Ottaviano di Guccio Calvani, bavéč se v Krakovu, pripoveduje, da se je pogreba Kallimachovega udeležilo

15.000 dijakov. Že v omenjenem stoletji imela je akademija vse fakultete in ista prava in pravila kakor pariška Sarbonna. Takoj v prvih letih zaslovela je med inostranci, ker je imela izborne učenjake, večinoma Poljake, ki so se bili izobrazili v Pragi ali vsaj tam dokončali svoje naobrazevanje. Pa tudi živa trgovina, lepa okolica, lega nad splavno reko, dvor Jagiellonov, kamor je zahajalo mnogo tujcev, osobito Italijanov, ki so bili takrat najbolj izobraženi, vse to je širilo slavo Krakova. Prekosili so takrat Poljake samo Italijani. Poleg filosofije in matematike začelo se je tudi latinsko slovstvo obdelovati. Najbolj pa je prišla akademija na glas po vsej Evropi v astrologiji in matematiki. Tukaj se je izgojil največji novovečni astronom Nikolaj Kopernik.

Jan Haller, meščan in konsul krakovski, in Hieronim Vielőr, knjigo-tržec, nagovarjala sta profesorje, da so izdajali knjige, za ktere se je takrat učeni svet najbolj zanimal. Papež Feliks V. je dal laskavo spričevalo akademiji, da proslavljajo njeni članovi ne samo Poljsko, nego vse krščanstvo. Njene profesorje so porabili zató, da so sklepali pogodbe s križarji, da so bili poslanci na Konstanzskem in Basilejskem zboru. Podeljevali so jim škofovska in nadškofovska dostojanstva; odgojevali so sinove kraljevskih in knežjih rodovin. Celó pruski križaci (Kreuzherrn-ritter) pošiljali so svojo mladež sèmkaj. Mnogobrojne naprave za revne dijake so pouzročile, da je tukaj na tisoče dijakov studovalo. Slava krakovske akademije je trajala do reformacije, potém pa je šola propadala.

Pozneje se je učilo po metodi zapadno-evropskeje. Ni se več mislilo na prve namene in papeževo bulo. Akademija je bolj služila hierarchiji kakor vednostim. Kakor tuja rastlina, ne odgovarjajoča zahtevam domovine, brigala se je bolj za papeža, kakor za domovino. Papež Martin V., ki je imenoval konservatorje akademiji, ni izvolil nobenega posvetnega gospoda, nego same duhovnike, in še te brez posebnega ugleda.

Tako je tedaj propadala akademija in ni se več povzdignola do poprejšnje slave!

Veprija vas.

Archaiologiška črtica.

Tam, kjer je stalo staro mesto Virunum, tik Gospe svete stoji danes Veprija vas. Ime ne more druga označevati, nego vas vepra, staroslov. vepř, lotiški: vepřis, merjasec.

V kakšnej zvezi pa je ime te vasi s Suidovim poročilom? Suidas pripoveda (s. v. *Βρῑονιον*), da je v okolici mesta Viruna razsajal divji merjasec in veliko škode napravljaj prebivalcem liki erymanthskemu vepru. Nihče se ni dolgo upal nad to ljuto zver, dokler se ni našel mož,

kteri jo je ubil, in kakor drug Herakles na ramah v mesto prinesel. Prebivalci Noričani so mu od začudjenja naproti kričali v svojem jeziku: Vir unus! to je en mož sam; — „οἱ δὲ Νοριχοὶ ἐπεπόνησαν: εἰς ἀνὴρ! τῇ ἰδίᾳ γονῇ-τουτέοι: Βιρουνοῦς.“ Suidas piše dalje, da je dobilo po tem moži, merjasčevem zmagovalci, mesto Virunum svoje ime = ὄθεν ἡ πόλις Βιρουνιον ἐκλήθη. —

Iz pisave: „Βιρουνοῦς“ spoznamo, da so Grki za Suida glasnik *η* že kot *i* izgovarjali, kakor današnji Novogrki. Razlaga imena samega pa je, da rabim terminus nemških filologov, „Volksetymologie“.

Ali nekaj resnice utegne vendar imeti ta tradicija. Jaz mislim, da so Rimljani, ko so podjarmili Norik, domače ime Vep^ρja vas ali selo, znalo je že tudi biti mestice, polatinili v Verrinum, kar je adjektivna oblika od latinske besede: verres, merjasec. A polatinjeni Noričani so po svojem jargonu govorili Virunum, na Peutingerjevej tabli stoji celó oblika: Varuno (casus local.).

Da so Rimljani imena podvrženih nerimskih mest in krajev polatinjevali, pričujejo prikladi. Tako so postaje: pri Hrušici, pri Jablanici prestavili v „ad Pirum, ad Malum“, in postaje pri Stranica h zvunaj Konjic v „ad Latodas“, barbarsko skovana beseda iz latus, stran.

Tradicija o uboji vep^ρa po nekem hrabrem moži se je tudi še pri polatinjenih Viručanih ohranila, in eden njihovih pismoučenih je pozneje poskusil ime mesta iz latinskega jezika razlagati.

Ta razlaga se je morala v starih pismih najti, iz katerih jo je Suidas v svoj glossar sprejel. Utegnoli so Viručani tudi v svojem templu kako podobo ali sliko imeti, ktera je predstavljala uboj vep^ρa po hrabrem moži, in ta podoba ali slika je imela religiozno podlago.

V mythih arjanskih narodov bog solnca navadno premaguje merjasca, symbol zimske mokrote.

Še pri Valvasorji lahko vidiš sliko, kako krepek mož, za katerim leži na sohi bikova glava (symbol solnca), prebada s sulico merjasca. Ta podoba je bila najdena, kakor Lazius poroča, v Noriku.

Vsekako pa je znamenito, da se poročilo Suidovo ujema z današnjim poznamenovanjem sela, na katerem je stalo mesto Virunum. To poznamenovanje bi se ne bilo moglo ohraniti, ako bi ne bil ondi od rimskih časov sèm zmirom eden in isti narod stanoval.

Davorin Trstenjak.

Jarnikova zapuščina.

Priobčuje *J. Scheinigg*.

VII.

13. **K**akor prvo pismo, tako je bilo menda tudi sledéce namenjeno V. Vodniku. Od tega lista se nam je pa le ohranil izpisek. Ta posnetek in pismo, priobčeno v 9. snopiči „Kresovem“, našel je č. g. prof. Jos. Marn v zapuščini znanega slovstvenika Metelka, v čegar roke sta menda prišla iz Vodnikove ostaline. G. prof. Marn nam je dobrovoljno poslal oboje na razpolaganje. Kratica P. je menda Poklukar Jožef, pozneje prof. pastirstva v Ljubljani. Pismo je bržkone iz l. 1811. Evo izpisek: *Auszug aus Jarnik's (Domstadtpfarrs-Kaplan's zu Klagenfurt) Schreiben.*

„— Obwohl ich hier ausserordentlich mit Geschäften werde überhäuft seyn, so werde ich doch nicht aufhören, Slovénzam svéft oftati, ino jim is moje majhne krame fhe v'zhafi kako blago poslati. — Ich werde trachten, mich sobald als möglich bey irgend einer Erledigung in Competenz zu setzen, um dann desto besser und leichter für den schönen, gelehrten slowenischen Verein leben zu können. Hier in Klagenfurt ist eben der Ort nicht, wo man Musse haben könnte, für ein slowenisches Lexicon etwas zu sammeln (ich habe ihn zu derley Beyträgen aufgefördert P.); denn auf der ganzen Lyceal-Bibliothek ist kein slawisch. Werk zu finden. (!!!) — Dann wird in der Stadt u. besonders in unserer Pfarre von gemeinen Leuten wohl auch windisch gesprochen, aber äusserst verdorben, nur auf dem flachen Lande ist der reinere Kern zu finden.“

Im Anschlusse befindet sich ein Brief des Hr. Harnisch (der beym sel. Japel lange Zeit war) in Betreff des literärisch. Nachlasses von dem Hr. Japel.

„Dann folgen Beyträge (2 Bogen stark) vom Hr. Schneider (einem neu acquirirten Proselyten) gewesenen Kaplan zu St. Stephan im Gailthale, jetzt aber zu Saifnitz (v' Shábnizi) im Kanalthale beym Luschariberg. Weil ich seinen rühmlichen Eifer für die Slawität kannte, und er für die Philologie ganz geboren zu sein scheint, so forderte ich (Jarnik) ihn in Ihrem Nahmen auf, Beyträge zu liefern, die dann durch meine Hände zu Ihnen gelangen würden. Mit Freude that er es, sammelte besondere Gailthaler Wörter, Phrasen etc., auch setzte er Manches von seiner Geburtsorts-Mundart hinzu. Er wird, wie er mich im letzten Briefe versicherte, in seinen Arbeiten fortfahren, wo er auf dem Luschariberge Musse haben wird. Er verfertigt auch manche Gedichte, die seine schönen Talente an Tag legen“.

„In Kärnten gibt es auch unter den gemeinen Slowenen, besonders aber im Rosenthale, meisterhafte Volkssänger, deren es unter den deutschen

Kärntnern nicht gibt. Unter allen zeichnet sich ein gewisser Andreáš zu St. Jakob im Rosenthale aus, der ein gemeiner Tischzeugweber ist; seine Gedichte sind überall beliebt, und haben einen Schwung, den man bey dem gemeinen Menschenverstande nicht anzutreffen glaubte.“ (Ich werde ihm schreiben, er möchte trachten, eine Sammlung von Gedichten zu veranstalten; Hr. Modrijak ist auch Poëta, er schickte dem Zwetko einige hübsche Popévke; in Unterkrain gibt es auch hie und da gute Sänger, suchen Sie sich mit Schullehrern in Correspondenz zu setzen, und eine Lieder-Sammlung zusammen zu bringen; der Hr. Kratschmann, Organist in St. Marein, den ich schönstens grüssen lasse, könnte Ihnen hierin behülflich seyn. Auch Hr. Antónzhizh, den ich von St. Marein aus gut kenne, ist ein in jeder Hinsicht fähiger Kopf, suchen Sie ihn auch in unser Interesse zu ziehen; er ist dermahlen in Jávorje; — er war in seinen früheren Jahren etwas zu wenig klug und bescheiden, und das hat ihm sehr viele Feinde zugezogen; so viel weiss ich, dass er, wenn er noch den alten wissenschaftl. Eifer hat, ein sehr brauchbares Mitglied unserer Societät wäre. — Schreiben Sie mir hierüber Ihre Meinung.) —

„Wenn Sie den Slawin bekommen haben, so bitte ich Sie recht sehr, selben mir sobald als möglich einzusenden. Hr. Schneider wünschte auch einen zu haben.“ (Kop** hat mir die schon längst bestellten Slawine noch nicht herein geschickt).

(Er hatte mir diesen Winter ein Lied: Zhudna visha v nebéfe priti eingesendet, worüber ich ihm einige Bemerkungen schrieb und jetzt schreibt er mir):

„Mir war es sehr lieb, dass Sie einige Bemerkungen über die Zhudna visha v Nebéfe priti, machten; denn es ist nothwendig, dass in der Orthographie Einheit eintrete. Das ino st. inu habe ich in Kopitar nicht gefunden; allein es gefällt mir, und ich werde es für die Zukunft brauchen; auch ist das noj sehr gebräuchlich. Nebéfe st. nebéfa. In ganz Kärnten hat man für die Neutra plur. den nähmlichen Ausgang, wie für die Feminina. Der Recensent von Kop. Gramm. rügt ja diesen plur. Ausgang der Neutr. und sagt (wo ich nicht irre), „dass die Polen und Russen ihre Neutra und Feminina in plur. gleich bilden,“ auf diese Art wären wir Kärntner ihnen gleich. (Die Untersteyrer aber bilden sie, wie die Krainer in a). Bey uns macht z. B. teléta, der Krain. plur. nur den Dual aus, im plural sagen wir telete (Untersteyr. dvě teléti, dvě léti, plur. teazi P.) und der Dual muss ja vom Plur. genau unterschieden werden. Diese Biegung verwechselt den Plur. mit dem Dual. Die Slawonier haben zwar auch imena, teleta; allein bey ihnen ist diess nur noch ein Ueberbleibsel des Dual's, der sich in den Plur. verwandelte; denn bey ihnen ist auch im Instrum. s' vojvodama und vojvodami immer

nur im Sinne des Plur. angenommen. (Quid hac de re putas?) Ich wünschte, die neuern Sprachlehrer und krainischen Bibel-Revisoren möchten dieses doch berücksichtigen, besonders da der kärntnerische Dialekt einen so grossen Theil der Slawen auf seiner Seite hat, und dass wir, die wir den Dual noch in voller Kraft haben, den übrigen Slawen nicht uns selbst widersprechend scheinen.“ (Auch mein Wunsch geht dahin, dass die Hrn. Bibel-Revisoren, die meistens nur Oberkrainer sind, und mithin nolentes volentes etwas zu einseitig verfahren müssen aus Unkunde der übrigen Mundarten, die Mitarbeiter Dalmatin's sich zum Muster nehmen möchten. Das audiatur et altera pars sollte man in Neuerungen, vorzüglich in Sprachverbesserungen, nicht vernachlässigen, wenn man in seinen Urtheilen über Andere nicht zu hart und unbillig erscheinen will. Setzen Sie sich doch, lieber Freund, mit verschiedenen verständigen Philologen unsers Dialectes in Briefwechsel, und trachten Sie, dass auch Kärntner, Untersteyrer, Inner- und Unterkrainer im philologischen Senate in Laybach Sitz und Stimme erhalten. Die ausserordentlichen Vortheile für die gute Sache unserer Sprache liegen am Tage. Was wäre es denn, wenn in diesen Fällen in Krain das bischöfl. Consistorium durch ein aufmunterndes und begeisterndes Circular-Schreiben an die Geistlichkeit einschreiten möchte? Auf meinen Wanderungen in Krain habe ich so manchen braven, im Verborgenen lebenden Geistlichen gefunden, der Liebe zu den Wissenschaften besass: man muss nur die Leute auf eine zweckmässige Art aus ihrem Schlummer aufzuwecken nicht unterlassen, und die gute Sache gewinnt gewiss dabey. Freund! Die Theologen der Linzer-Diözese sollten Allen zu Vorbildern dienen!) „Die Neutra spricht man besonders in Ober-Kärnten durchaus in o; allein bey den Adverbiis hört man bey den meisten einen stummen Laut, der sich mehr dem u nähert. Es kommt auch sehr oft ein Missverständnis heraus, wenn ich z. B. sage: fi dolgo bélo fuknjo nofil; hier weiss ich nicht, ob es heissen soll: hast du einen langen weissen Rock — oder: hast du lange einen weissen Rock getragen? Der Slawonier hat es schon leichter, er sagt belu fuknju, folglich ist das dolgo in seiner Bedeutung schon kennbar. Aber bey uns, wo die neutra u. fem. den Accus. sing. in o bilden, verursacht das Adverb., wenn es mit dem Adject. oder Substantiv. zusammenstösst, immer eine Zweydeutigkeit. Daher bin ich dafür, alle Neutra in o zu bilden, den Adverbiis aber im Ausgange einen andern Buchstaben zu geben; diess zu seiner Zeit —.“ (Was halten Sie davon; ich glaube, Jarnik's Meinung ist so ganz ohne Grund nicht, besonders unterscheidet man im Lesen das Adverb. in o von dem Subst. neutr. u. Adject. accus. fem. sehr schwer, oder gar nicht, welches im Reden nicht der Fall ist P.).

„In Kärnten ist iskód u. od kód, beydes gebräuchlich.“

„Doltaj vulgo dolta i. e. dol hinab, ta hinüber, hin: tadol unten, auch wohl nur dol, doli od. dolè allein.“

„Noch muss ich hinzusetzen, dass sich in Mittelkärnten die noch bey den südlichen Slawen, Slawoniern etc. gebräuchlichen Formen vorfinden, als: fada, tada, sgora, vfela etc. Das Umstalten dieser Wörter in fedaj, tedaj etc. scheint nur nach der Zeit geschehen zu seyn, und in dieser alten Form wären wir unsern Nachbarn verständlicher. Ich glaube, wenn unsere slowenischen Sprachverbesserer mehr auf den Umfang unseres Dialektes gesehen hätten, in welchem sich doch so viele Gleichheit zu unsern übrigen Brüdern noch versteckt und unaufgesucht findet, so wären wir der grossen Massa längst schon näher gerückt.“ (Avis au lecteur!)

„Was das *totega* u. *totiga* betrifft, so gefällt mir die Declination *toti*, *totiga*, *totimu* etc. am besten schon wegen der Regelmässigkeit. In Kärnten hört man aber mehrere Formen: *totega*, *totaha*, *toteha* u. *otá* (wie im Altslawischen). Das *totega* und *toteha* überzeugt Sie von der Aehnlichkeit mit der böhmischen Sprache, die nicht das *i*, sondern *e* gebraucht; das *totaha* mit der russischen z. B. *starago*; und endlich das *totá* von der zusammengezogenen Kyrillischen Form. So wie nun die Südslawen sagen *stari*, *staroga*, und dann *staroj*, so sagen auch die Kärntner *starega* und dann wegen des beybehaltenen *e* in fem. *starej*, folglich ist auch Consequenz da. So werden Sie auch im Dat. sing. nie hören *totimu*, sondern *totemu*, *totomu*, oder weil das alte *o* etwas gelitten hat, *totamu*. (Auch in Untersteyer sagt man entweder *totemu* od. *totomu*, *lepega*, *lepoga*, niemahls aber *lepiga*, *totimu*, welches unsere ersten Scribenten aus Unkunde des Altslawischen unglücklicher Weise eingeführt haben; so viel weiss ich, dass das dissonante *i*, nirgends rein in ore populi zu hören ist. Bey der Bibel-Revision, wenn man ihren Gebrauch nicht bloss auf Krain beschränken will, sollte man billig darauf und auf mehrere andere hie u. da angedeutete Gegenstände Rücksicht nehmen P.). So wie wir das *o* in *s'ozhétom* ins *a* verwandelten, so ist es auch bey vielen Kärntner-Winden geschehen, dass sie das *o* des männl. Dativs der Adject. in *a* verwandelten u. sprechen *gerdamu*, *shéjnamu* etc. Dieses *a* ist aber immer das verwandte zum *o*; das *a* im Dat. wird in Ober-Kärnten, das *o* u. *e* aber in Unter-Kärnten gehört. Das *ega* ist in Ober- und Unterkärnten, das *aha*, *eha* u. die zusammengezogene Form *á* des genit. in Mittel-Kärnten gebräuchlich.“

„Auch muss ich Ihnen von den *Ha*-Winden etwas sagen. Diese nenne ich darum so, weil sie in ihrer Sprache kein *g* zulassen, sondern gleich den Böhmen das *g* wie *h* aussprechen: *hor* für *gor*, *hrad* für *grad* etc. und diese erstrecken sich durch Mittel-Kärnten, unter welchen

es auch sehr Viele gibt, die das k so gelind aussprechen, dass man es kaum hört, und welches sehr widrig anzuhören ist.“

„Das da st. de, dass, habe ich darum beybehalten, weil es auch die Südslawen und die Russen, sowie wir Kärntner haben, ergo major pars praevalet.“

„Ob kumaj oder komaj besser sey, weiss ich nicht zu entscheiden, nur so viel kann ich sagen, dass ich durchgehends kumaj gelesen und bald kuma, bald kumej habe sprechen hören.“

„Patrinus, Gevatter, heisst in Kärnten meistens nur koter, und beydes boter und koter scheint vom deutsch. Gevatter entnommen zu seyn.“

„Man sagt auch bramba, aber nach der Analogie ist branva besser. Vrozhdina für vrezhdina erinnere ich mich nicht viel gehört zu haben.“

„Wir sagen wohl auch fe fpomnim st. fpovnam. Das Zeitwort pojati ist eigentl. das frequent. von poditi jagen, treiben, verfolgen.“

(Ich übersendete dem Jarnik auch den Aufsatz Hacquet's über die Gailthaler aus Dobrowsky's Slavin zur Berichtigung, worüber er Folgendes einstweilen sagt:)

„Die Schilderung des Gailthalers und der Gailthalerin ist in vieler Hinsicht sehr mangelhaft, auch falsch, unrichtig und einseitig; es heisst nämlich unter den Gailthalern selbst leben, um sie recht zu kennen, nicht aber eine Reise machen, wo man in einem Ausfluge alles kennen lernen will. Schon der Name ist verfälscht; sie nennen sich Silani, nicht aber Silanzi; der Unterkärner nennt den Gailthaler Silz. Den Pelz nennt Hacquet kofmata, und heisst nur kosuh. Vermuthlich wird H. Hacquet ohne Kenntniss der Sprache dieses Thal betreten haben, und ein lustiger Vogel mag ihm hier kofmata st. kosuh angesagt haben, oder zeigte er mit dem Finger auf das rauhe Pelzgepräme und fragte, wie es heisse, und man sagte ihm kofmata. — Er lässt die Hochzeitsjungfrauen vor den Jünglingen zu Pferde sitzen, da sie doch hinter ihnen, die beyden Füsse auf der rechten Seite des Pferdes hinabhängend sitzen, mit der linken Hand den Leib des Jünglings umfassend, mit der rechten aber bey dem Schweifriemen des Pferdes sich haltend im grössten Karrier fortreiten.“ (Die vollständige Beschreibung der Gailthaler will er mir ein anderes Mahl schicken).

Drobnosti.

† **J. S. Turgenjev.** Dne 4. sept. t. l. preminol je v Bougivalu pri Parizu vsemu omikanemu svetu znani, največji sedanji ruski pisatelj Ivan S. Turgenjev v 65. letu svoje starosti. Ni ga večjega naroda v Evropi, kteremu bi ne bila po prevodih znana najboljša njegova dela. Tudi mi Slovenci se ponasamo s precejšnjim številom njegovih prevedenih spisov. V slovenščino so preloženi: *Dim*, *Nov*, *Pomladanski valovi*, *Lovčevi zapiski* I., *Asja*, *Klara*, *Milič*, *Prva ljubezen*, *Pesen zmagonosne ljubezni*, nekaj *Pesni* v prozi; „*Punin in Babwin*“ ter še več drugih pa se nahaja v rokopisu, in bodo menda tudi v kratkem zagledali beli svet.

Neizmerno plodovito je bilo Turgenjevljevo delovanje. Od l. 1842., ko je izšlo prvo njegovo pesniško delo *Paraša*, pa do njegove smrti ni preteklo skoro leto, ko bi ne bil daroviti pisatelj podal svojemu velikemu narodu novega proizvoda. V prvih letih se je bavil z lyriko in objavljaj od leta 1841—47. v raznih ruskih mesečnikih svoje pesniške prvence. Pozneje pa je jel delovati na dramatiškem polji, vzlasti je pisaval vesele igrakaze. A vrhunec svoje pisateljske slave je dosegel v epiki, t. j. v novelah, povestih in romanu. Osebito v romanu je postal Turgenjev pravi mojster, in smelo ga imenujemo prvega sedanjega romanopisca vseh narodov. Ali on ni pisal romanov in povestij, ktere bi mi občudovali zaradi skrivnih in prečudnih zapletov, temveč on nam slika v njih in predočuje osebe, baš kakor živijo in delujejo v velikem ruskem narodu. In v tem je Turgenjev nedosegljiv. Značaj in vsa slika njegovih junakov je tako naravno in točno izvedena, da se nam zdi, kakor da vidimo pred seboj junaka živega in delujočega v krogu svojih somišljenikov. Neizbrisljiv ti ostane tak tip v spominu, in v njih spoznavaš tudi pravo rusko narodno življenje. Snovi svojim proizvodom pa je jemal Turgenjev skoro brez izjeme le iz narodnega življenja, ter nam brezobzirno kazal temne in svetle strani svojega velikega roda. V njegovih spisih se nam zrcali znotranji razvitek ruskega družbinskega življenja; v njih se nam predočujejo razne dobe socialnega gibanja, ki prešinja veliko rusko državo. In ravno to zagotavlja Turgenjevlevim spisom dolgo bodočnost in jih dela neumrjoče!

Slovenske pesmi za sopran, alt, tenor in bass vglasbil dr. Benjamin Ipavec II. zvezek. Lastnina izdajatelja. Cena 60 novc. in se dobiva pri skladatelji v Gradci. — V drugem zvezku svojih „Slovenskih pesni“ podaje nam g. dr. B. Ipavec zbirko peterih pesni za mešani zbor: I. *Kadar mlado leto* (S. Jenko); II. *Ne zveni mi!* (S. Gregorčič); III. *Rožici* (A. Okiški); IV. *Leži polje ravno* (S. Jenko); V. *Na Savskem bregu* (Andrejčekov Jože). — Pesni so v obče primerne in nam ugajajo. Ali posebne, znamenite vrednosti jim vendar ne moremo prisojati. G. skladatelj nam je sicer za moški zbor mnogo prav odličnih kompozicij stvaril, in njegove zasluge na tem polji se vsestransko pripoznajo, ali kakor se nam dozdevlje, stvarja g. skladatelj v mešanem zboru še preveč v ónem duhu, ki je lasten skladbam za moški zbor. Kakor nam boóe on sam priznaval, ne sme vendar v takih skladbah stopiti óna moč in krepkota na dan, ki je pri moških zborih popolnoma umestna, temveč odgovarjajoč značaju glasovne sestave, móra biti vse bolj mehko in nežno.

To imamo omeniti o pesnih I., II. in V. Našim baš navedenim zahtevam kakor tudi tekstu odgovarjajo bolj in so tedaj tudi boljše pesni II. *Ne zveni mi!* in IV. *Leži polje ravno*. Ali pa se ne čuti v prvi omenjenih dveh pesnih nekaj, kar bi nas spominjalo na Gumbertovo pesen: „*Unter den Linden*“? V obče moramo ta zvezek našemu občinstvu prav gorko priporočati, g. skladatelj pa želimo iz sreča tudi na tem polji isti uspeh, ki ga je srečno dosegel pri moških zborih! M.

Miklošič in Hrvati. Poslanica hrvatskemu akademickemu društvu „Zvonimir“ v Beču. Napisal Matija Murko, t. č. predsednik akad. društva „Slovenija“ na Dunaji.

Ponatisneno iz „Slovenskega Naroda“. V Ljubljani. „Narodna tiskarna“. Založil Božidar Raič, 1883. Str. 35 v mal. 8°. Velja franco 12 novc. pri založniku, g. župniku B. Raiči pri Sv. Barbari v Halozah via Ptuj. — Ta spis, ki je v prvi vrsti namenjen hrvatskeji mladeži, prinaša je „Slovenski Narod“ (od 7. do 18. avg. v štev. 179 do 188). Ponatisi so se predavali med ljudstvom pri Miklošičevji svečanosti v Ljutomeru. G. pisatelj cituje lastne izreke g. prof. vit. Miklošiča iz njegovih velikih slovniskih del, da dokaže, kako nepristransko in objektivno razsojuje veliki učenjak znanstvena vprašanja. Znanstvene teorije Miklošičeve so le plod njegovih globokih jezikoslovnih studij, in kdor se za zadnje bolj zanima nego za stransko politiko, temu takih dokazov tudi treba ni. Upamo, da je g. pisatelj pri svojih mladih krvatskih kolegih dosegel velik uspeh, in da si oni utisnejo njegove besede v srce. Saj je pa ta spis tudi mirno in premišljeno pisan, kar celó „Vienac“ br. 33. str. 539. priznava pišoč: „Članak sam pisan je ozbiljno i trizno.“

Fr. Ks. vitez Miklošič. Spisal Anton Trstenjak. (Ponatis iz letopisa „Matice slovenske“ za l. 1883.) V Ljubljani. „Narodna tiskarna“. Založil Božidar Raič. 1883. Str. 54 v 8°. — Za Miklošičevo svečanost v Ljutomeru preskrbel je č. g. župnik B. Raič posebne ponatise tega životopisa, in knjižica se je med narodom dne 2. sept. pridno prodajala. S tem se je vsaj toliko doseglo, da pozna tudi lahko naše pristo, vzlasti ljutomersko ljudstvo velikega svojega rojaka in učenega slavljenca! O obsegu in vrednosti spisa samega pa izpregovorimo obširnejše tedaj, ko naznanimo Maticin Letopis za l. 1882. v celém svojem obsežku.

Zgodovina štajerskih Slovencev. G. J. Lupajne, ravnatelj meščanske šole v Krškem, odločil se je izdati politično in kulturno zgodovino štajerskih Slovencev. Da pa ne bode imel naš marljivi pisatelj pri tem podjetji izgube, prosi vse častite, vzlasti pa štajerske domoljube, naj mu naročnikov nabirajo za to prepotrebno knjigo. Cena jej bode 1 gld., in se jame takoj tiskati, ko se javi g. pisatelju dovoljno število naročnikov!

Univerzalna biblioteka. Svezak IV. Farizejka. Napisala Fernan Caballero, preveo iz španjolskega Fran S. Afrić Riečanin. Cena 12 nvč. Zagreb. Naklada „Hrvatske knjižare“ G. Grünhuta. 1883. Str. 62 v 16°. — Zvezak V. i VI. Otello. Mletački crnac, Tragedija u 5 čina Villiama Shakespeare-a, pohrvatilo Josip Karlović. Cena 24 nvč. Zagreb. Naklada „Hrvatske Knjižare“ G. Grünhuta, 1883. Str. 159 v 16°.

Obilnjaki se sekajo. Tako so mi rekli dijaku moj pokojni oče, ko se je o lepih jesenskih večerih, kakor pravimo „vročine bliskalo“. Na moje radovedno vprašanje, kdo so obilnjaki, povedali so mi le toliko, da „ima vsak kraj svojega obilnjaka, ti pa se bojujejo z meči, in kateri obvlada, v tisti kraj pade obilnost.“ To je prekrasna poetiška misel naših slovenskih očakov, ktere vsaj jaz nisem nikjer drugod še zasledil. Vprašanje, prezanljivo vprašanje pa je, kako so si naši praočetje svoje obilnjake mislili? Ali so jim bili ti junaški debrotniki velikani ali pa pritlikovci, kojih nebrpna množina je toli urno sukala svoje meče, da je kar bliskalo, ali so jim bili pojedini bliski le pojedini presilni mahi groznih in vendar dobrotnih velikanov! Kdo ve?! Morda se po poti javnosti še koja drobtinica o obilnjakih reši pozabljivosti v porabo učenim preiskovalcem, dokler taki in jednaki spomini popolnoma ne izginejo. Naj objavi, kdor še morda kaj o obilnjakih med našim ljudstvom dozvé. — Ivankovci v Ljutomerskih goricah.

Dr. F. S.

Popravek. Na str. 471. v 8. vrsti od zgoraj naj se bere 0.015 mm (milimetrov) nam. 0.015 m. — Na str. 420. v predzadnji vrsti beri: Ili nam. Hl.

Izdaje, založuje in tiska tiskarna družbe sv. Mohorja v Celovci.

Odgovorni urednik: Dr. Jakob Sket.